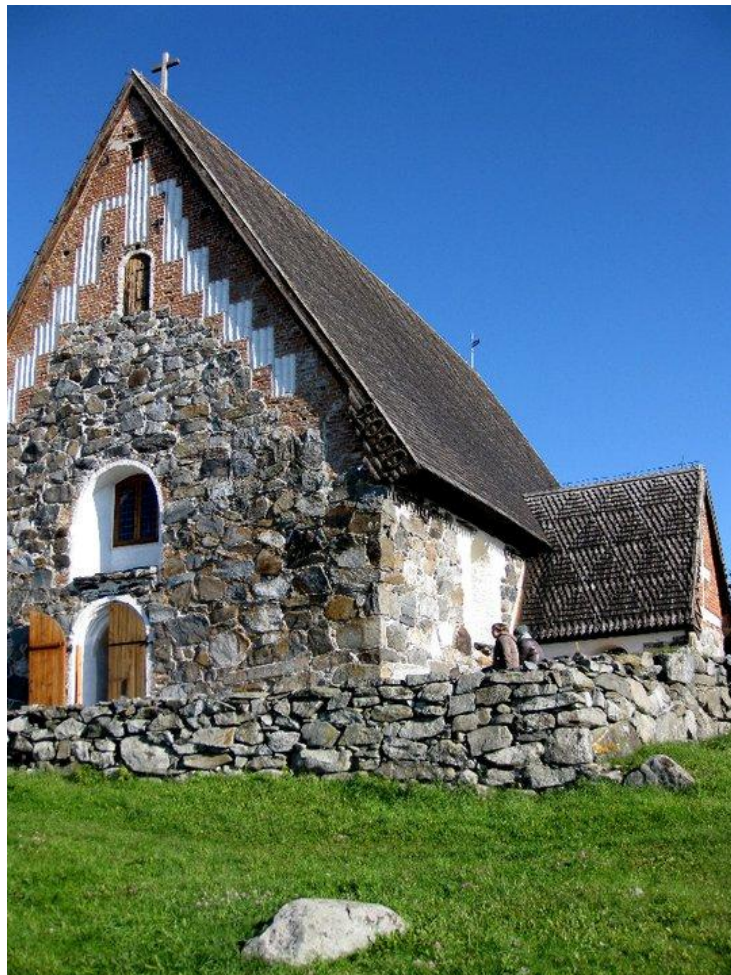

SUOMEN TAIDEHISTORIA

Runkomoniste kevät

2012

Taidehistoria Helsingin yliopisto

Julkaistu oikeudenhaltijoiden luvalla. Ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman eri lupaa. Julkaisun saa tulostaa tai tallentaa opiskelua, opetusta ja tutkimusta varten.

SUOMEN TAIDEHISTORIAN PERUSTUNTEMUKSEN KURSSI, KL 2012

TTA 120E, 5 + 5 op., tunnisteet 402433 ja 402434

Tiistaisin ja torstaisin klo 10–12 tai 10–13, auditorium XV

Vastuuhenkilö yliopistonlehtori Renja Suominen-Kokkonen

(Renja.Suominen-Kokkonen@helsinki.fi)

Jakso 1

- Ti 17.1. *Ville Lukkarinen ja Renja Suominen-Kokkonen*, Kurssin johdanto, klo 10–12
To 19.1. *Markus Hiekkänen*, Johdanto jaksoon 1 ja keskiajan taide noin 1200–1500-luvun alkupuoli, 1, 10–13
Ti 24.1. *Markus Hiekkänen*, Keskiajan taide 1200–1500-luvun alkupuoli, 2, 10–12
To 26.1. *Markus Hiekkänen*, Keskiajan taide 1200–1500-luvun alkupuoli, 3, 10–12
Ti 31.1. *Anja Kervanto Nevanlinna*, Kaupunkirakennustaide 1, 10–13
To 2.2. *Anja Kervanto Nevanlinna*, Kaupunkirakennustaide 2, 10–12
Ti 7.2. *Renja Suominen-Kokkonen*, Taide 1500-luvun alkupuolelta noin vuoteen 1700, 10–12
To 9.2. *Ville Lukkarinen*, Arkkitehtuuri noin 1700–1800, 10–12
Ti 14.2. *Ville Lukkarinen*, Arkkitehtuuri noin 1800–1850, 10–12
To 16.2. *Renja Suominen-Kokkonen*, Kuvataide noin 1700–1800, 10–12
Ti 21.2. *Anne-Maria Pennonen*, Kuvataide noin 1800–1870, 10–12

Jakson 1 kuulustelu to 1.3. klo 10–13 auditoriumissa XV ja uusintakuulustelu ti 13.3. klo 10–13 taidehistorian opintosalissa

Jakso 2

- To 15.3. *Ville Lukkarinen*, Kuvataide noin 1870–1905, 10–12
Ti 20.3. *Renja Suominen-Kokkonen*, Arkkitehtuuri noin 1850–1890, 10–12
To 22.3. *Juha Jämbäck*, Taidekäsityö noin 1700–1900, 10–12
Ti 27.3. *Juha Heikki Tihinen*, Kuvanveisto noin 1800–1900, 10–12
To 29.3. *Pinja Metsäranta*, Arkkitehtuuri 1800- ja 1900-luvun taitteessa, 10–12
Ti 3.4. *Renja Suominen-Kokkonen*, Arkkitehtuuri noin 1900–1950, 10–12
To 12.4. *Juhana Lahti*, Arkkitehtuuri noin 1950–2010, 10–12
Ti 17.4. *Juha-Heikki Tihinen*, Kuvanveisto noin 1900–2010, 10–12
To 19.4. *Susanna Aaltonen*, Taideteollisuus noin 1900–2010, 10–12
Ti 24.4. *Juha-Heikki Tihinen*, Kuvataide noin 1900–1950, 10–12
To 26.4. *Hanna Johansson*, Kuvataide noin 1950–2010, 10–12

Jakson 2 kuulustelu to 3.5. klo 10–13 auditoriumissa XV ja uusintakuulustelu to 8.5. klo 10–13 taidehistorian opintosalissa

Sisältö

Suomen taidehistorian historiaa	4
Kaupunkirakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle	6
Keskiaika	8
1500- ja 1600-lukujen taide	13
1700-luvun taide	15
Suomen 1700- ja 1800-lukujen taidekäsitelmä	19
Tyylien yleisajotus	19
Arkkitehtuuri 1800–1880	22
1800-luvun kuvataide	23
Kuvanveistoa 1800-luvun alusta 1910-luvulle	25
1880-luku	26
Kuvanveistoa itsenäisyyden ajan alusta 1960-luvulle	27
1800- ja 1900-luvun vaihteen ja 1900-luvun kuvataide	28
Vuosisadan vaihteen 1900 arkkitehtuuri	43
Arkkitehtuuri n. 1910–1990	47
Suomen 1900-luvun taideteollisuus	56

SUOMEN TAIDEHISTORIAN HISTORIAA

1) SUOMEN TAIDEHISTORIAN HISTORIAA

Lyhyt historiikki taidehistorian oppiaineesta kotisivuilla. Tieteenalan painotusten kehitystä on antoisaa tarkastella myös opinnäyteteksteristä. Sieltä selviää, mikä opiskelijoita milloinkin on kiinnostanut.

Vanhemman tutkijapolven bibliografiat on painettu heidän kunniakseen julkaistuissa juhla kirjoissa sarjassa Taidehistoriallisia tutkimuksia:

Lars Pettersson 1978 (huom. huomattava tuotanto tämän jälkeen)

Kalevi Pöykkö 1994

Sixten Ringbom 1995

Aimo Reitala 1996

Henrik Lilius 1998

Eeva Maija Viljo 1999

Jukka Ervamaa 2003

Riitta Nikula 2004

Aune Lindströmin bibliografia Ateneumin taidemuseo 1980

- Kaikki tutkimus Helsingin yliopiston JULKI- ja TUHAT-tietokannoissa. Niistä voi katsoa myös opettajien julkaisuja. Löytyy suoraan kotisivuilta.

Antikvaarinen tutkimusperinne:

- Suomen Muinaismuistoyhdistyksen (perust. 1870) yhteensä 8 taidehistoriallista retkikuntaa 1871–1902
- Muinaistieteellinen toimikunta perust. 1884 (Museovirastoksi 1972)

Yliopistollinen oppiaine:

1) Helsingin yliopisto, professorit:

Elie Aspelin-Haapkylä (1847–1917)

1880, taidehistorian ja estetiikan dosentti, 1892–1908 Estetiikan professori

Johann Jakob Tikkanen (1857–1930)

1897, henkilökohtainen ylimääräinen taidehistorian professori

1920–26 varsinainen taidehistorian professori (oppituoli perustettiin kamariherra Hjalmar Linderin lahjoituksen ansiosta)

Onni Okkonen (1886–1962) prof. 1927–1948

Lars Pettersson (1918–1993) prof. 1950–1981

Henrik Lilius (1939–) prof. 1983–1992

Riitta Nikula (1944–) prof. 1994–2007

Toinen virka 1985 (ensin apulais-, myöh. vars. prof.)

Jukka Ervamaa (1943–) prof. 1987–2000

Riitta Konttinen (1946–) prof. 2003–2009

Ville Lukkarinen (1957–) prof. 2009–

Kirsi Saarikangas (1960–) prof. 2010–

2) Professuurit myös Åbo Akademiassa (1920–), Jyväskylän yliopistossa (1967–, nyt 2 prof.) ja Turun yliopistossa (1986–). Tampereen yliopistolla ja Tampereen Teknisellä yliopistolla yhteinen professuuri (ei syventäviä opintoja).

2) SUOMEN TAIDEHISTORIAN YLEISESITYKSET

Eliel Aspelin: Suomalaisen taiteen historia pääpiirteissään. SKS 1891. (92 s., liite W. Lübke Taiteen historian suomennokseen)

Ludvig Wennervirta: Suomen taide esihistoriallisesta ajasta meidän päiviimme. Avustajia Aarne Europæus, U. T. Sirelius, K.K. Meinander, Carolus Lindberg, Rafael Blomstedt. Otava 1927. (652 s.)

Onni Okkonen: Suomen Taiteen historia. WSOY 1. p. 1945, 2. p. 1955. (869 s.) Ars Suomen Taide 1–6. Otava 1987–1990

Kirjallisuutta:

Sixten Ringbom: Art History in Finland Before 1920. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918. Helsinki 1986.

Aimo Reitala: Taidehistoria. Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. WSOY 200, 325–353.

Renja Suominen-Kokkonen: Konsthistoria i Finland – vems historia? Valör. Konstvetenskapliga studier 3/2000.

The shaping of art history in Finland. Toim. Renja Suominen-Kokkonen. Taidehistorian seura. 2007.

Emil Nervander, Kesämatkoja Suomessa. Ahvenanmaalla ja Turun seudulla. (Alkuperäisteos: Emil Nervander, Sommarresor i Finland. På Åland och i Åbo-trakten. Helsingfors 1872.). Käännös Markus Hiekkänen. Johdanto Leena Valkeapää. Viitteet, Lähteet, kuvatestit ja luettelot Markus Hiekkänen ja Leena Valkeapää. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1263, 283 s.

KAUPUNKIRAKENNUSTAIDE KESKIAJALTA 1800-LUVUN LOPULLE

Historiallinen kehys

Esiurbaanit vaiheet 800–1100-l.

- kauppapaikat: birk-satamat, muinaiskaupungit

Keskiaika 1155–1524

- kirkko/katolisuus
- Hansa-liitto

Vaasa-aika 1524–1617

- uskonpuhdistus 1524/luterilisuus
- Tukholma vs. Hansa

Suurvalta-aika 1617–n.1700

- 30-vuotinen sota 1618–48
- kruunu, keskusvalta
- regulaatio

1700-luku

- Suuri Pohjan sota 1700–1721
- Uudenkaupungin rauha 1721
- Isoviha 1713–1721
- Pikkuviha (venäläinen miehitys) 1742–1743
- Turun rauha 1743
- ns. Vanha Suomi 1721–1812
- Hyödyn aikakausi 1743–1775 > talouspolitiikka
- Kustavilainen aika 1775–1809 > käsityöläiskaupungit, teollistaminen alkaa

Autonomian aika 1809–1917

- teollistaminen
- keskushallinto
- kaupunkien hallinto

Itsenäisyys 1917

- Talvi- ja jatkosodat 1939–45
- Pariisin rauhansopimus 1948
- jälleenrakentaminen

KAUPUNKIRAKENNUSTAITEEN PIIRTEITÄ ERI AIKOINA

<i>Aikakausi</i>	<i>Kaupunkirakenne</i>	<i>Korttelityyppi</i>	<i>Katuverkko</i>	<i>Katutila</i>	<i>Osatekijöitä</i>
Keskiaika/1200–1500 Turku, Porvoo, Viipuri	"Orgaaninen": vähitellen muodostunut	Kapea	Pääkatu + kujat	Kapea Porvoo	Tori, kirkko, raatihuone, kaup. muuri (vain Viipuri)
1500-luku vanha Helsinki, Oulu, Tammisaari	"Järjestelty orgaaninen"	Kapea	Pääkatu + sivukujia	Kapea	
Suurvalta-aika/1600-luku Uusikaupunki, uusi Helsinki, Pori	Reguloitu: säännöllinen, geometrinen	Leveä 1- tai 2-akselinen	Tasaleveät kadut	Kapea + matala, suljettu Kokkola	Edellä mainitut + muita julkisia rakennuksia, aukio, tulliaita
1700-luku Hamina, Kaskinen, Hämeenlinna, Tampere	Esteettinen, sommiteltu, hierarkiat	Leveä 2-akselinen	Pääkadut + sivukadut, rantakatu	Kapea + korkea Kristiinankaupunki, Viipuri	Aukiosarjat, rantaviiva, kanava
Empire/Autonomian aika (osa)/1800-lta 1880-lle Helsinki, Turku, Porvoo	Esteettisesti ja paloteknisesti suunniteltu	Leveä 2-akselinen	Puistokadut, puistoaukiot	Leveä + matala, avoin Turku, Oulu	Puisto

Kirjallisuutta

ARS Suomen taide, osat 1–4, toim. Salme Sarajas-Korte & Henrik Lilius. 1987–1989. erit. C.J.Gardbergin, Henrik Liliuksen, Kalevi Pöykön ja Lauri Putkosen artikkelit.

Suomen kaupunkilaitoksen historia, osat 1–2. 1981–84. Henrik Lilius: Suomalainen puukaupunki. 1985. (Näissä kahdessa on osittain samoja tekstejä ja kuvia kuin ARS:n artikkeleissa.)

C.J. Gardberg & P.O. Welin: Wiborg – en stad i sten. 1996.

Riitta Nikula: Rakennettu maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat. 1993.

Henrik Lilius: Esplanadi. 1984.

N.E. Wickberg: Senaatintori. 1981.

Eino Jutikkala: Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja. 1968.

Helsingin kaupungin historia, osat I–V. 1950–56.

Väinö Voionmaa: Tampereen kaupungin historia, 1–3. 1903–35.

Thomas Hall & Katarina Dunér, red.: Den svenska staden. Planering och gestaltning – från medeltid till industrialism. 1997.

KESKIAIKA

(1200–1525/1560)

A. JOHDANTO Rautakaudesta keskiaikaan. Keskiajan taiteen luonne. Pitkä keskiaika

B. RAKENNUSTAIDE Kirkkorakennukset: puukirkot ja kivikirkot. Linnat.

C. KIINTEÄ SISUSTUS

D. KUVANVEISTO

E. MAALAUSTAIDE

Kuva 10. Myöhäiskeskiaikainen alttarikaappi Someron kirkosta, luultavasti stralsundilaista työtä. Suomen kansallismuseo. (ARS 1; s. 218.)

Kuva 9. P. Olavi Tenholan kirkossa (ARS 1; s. 193)

A. JOHDANTO

Keskiajan taiteen tutkimus muuttunut rajusti 1980-luvun mukana ja sen jälkeen

- Uudet aineistot, varsinkin arkeologinen
- Uudet metodit ja teoreettinen lähestyminen
  - o luonnontieteelliset menetelmät ja evoluutioajattelun häviäminen samoin kuin systemaattisen tutkimuksen lisääntyminen
- Varsinkin kirkollisessa aineistossa johdonmukainen ja laaja-alainen tutkimus tärkeää
- Luonnontieteellisistä menetelmistä tärkein ja luotettavin on dendrokronologia
- Myös termoluminesenssijaoitusta käytetty jonkin verran
- Radiohiiliajoitus (14C-ajoitus)
  - o orgaanisen aineen (mm. puu, nahka) sinänsä luotettava
  - o ongelmana vaikeus määrittellä, mitä ajoittaa
- kalkkilaastin ajoittaminen tuottaa virheellisiä tuloksia tai ei voida tietää, mitä ajoittaa
- Menetelmistä ks. Markus Hiekkänen, *Suomen kivikirkot keskiajalla*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki 2003 (2. painos 2005) ja Suomen keskiajan kivikirkot. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 1117. Helsinki 2007 (2. painos 2007)

Rautakaudesta keskiaikaan

- Suomen esihistoriallinen aika päättyy verraten myöhään, noin vuoden 1200 tienoilla
- Samalla päättyy sen viimeinen periodi tai vaihe, ristiretkiaika ja alkaa keskiaika

Keskiajan taiteen luonne

- Erotuksena esim. ns. kansantaiteesta hierarkkisen yhteisön taiteentuotanto alkaa vasta keskiajalla

- Vanhinta tämänkaltaista taidetta vain hyvin vähän
  - o Kirkkoja ja linnoja samoin kuin monumentaalimaalauksia ei tunneta lainkaan ennen 1200-luvun loppua
  - o Vanhimmat puuveistokset vuosisadan alkupuolelta

Pitkä keskiaika

- Suomessa keskiaika jatkuu pitempään kuin muualla, esim. kivikirkkojen osalta aina 1550-luvulle asti
- Toisaalta keskiaikaisten, katolisten kalkkimaalausten ja alttarikaappien päättyy noin 1520-luvulla
- Keskiajan perinne jatkuu katolisen ajan jälkeen esimerkiksi kirkkoarkkitehtuurissa jopa 1700-luvulle asti (mm. korkeat vesikatot) ja siinä, että katolisia alttarikaappeja vain hitaasti korvataan uusilla
- myös kalkkimaalaukset ovat useimmissa kirkoissa näkyvissä jopa 1800-luvulle tai nykyaikaan asti

B. RAKENNUSTAIDE

Kirkkorakennukset: puukirkot ja kivikirkot.

- Katolisen kirkon pitäjäorganisaation mukana rakennettiin ensimmäiset seurakuntakirkot
  - o Ajoitus noin 1225–1250
  - o Yhtään ei ole säilynyt
  - o Voidaan verrata Ruotsissa säilyneisiin roomaanisiin puukirkkoihin
- Huomattava että puukirkkojen rakentaminen jatkui kautta koko keskiajan
  - o Luultavasti ollut useampia kuin yksi ”puukirkkosukupolvi” ennen kivikirkon rakentamista
  - o Toisaalta monessa seurakunnassa ei ollut varaa rakentaa kivikirkkoa lainkaan keskiajalla
  - o Puukirkkoperinne saattoi jatkua jopa 1800-luvulle
- Kivikirkkojen rakentaminen käynnistyi Manner-Suomessa verraten myöhään
  - o joko vuoden 1400 tienoo tai 1400-luvun alkukymmenillä
- Ahvenanmaalle kuitenkin jo 1200-luvun lopussa ja 1300-luvulla muutamia
- Modernin kirkkotutkimuksen päätuloksia
  - o Pääasiassa muurattiin yhtenäisen ja yhdellä kertaa tehdyn suunnitelman mukaan useimmiten varsin nopeasti ja tehokkaasti
  - o Suunnittelijat ovat mahdollisesti olleet Pohjois-Saksasta kutsuttuja rakennusmestareita
  - o Koostuivat kolmesta tai neljästä rakennusosasta:
    1. Sakaristo (arvokkaan omaisuuden (pyhät astiat, kirjat) säilytyspaikka ja papin työtila)
    2. Runko huone (varsinainen kirkkosali kuoriosineen)
    3. Asehuone (eteinen ja pyhien toimitusten aloittamistila)
    4. Joskus torni (kirkollisen vallan osoitus, merimerkki)
- Kivikirkot jakautuvat kolmeen ajallis-alueelliseen luokkaan tai sukupolveen
  - o Vanhin (luokka C tai 1. sukupolvi) Ahvenanmaa, noin 1280–1400.
    - Esimerkkeinä Jomala noin 1280 – 1290
    - Lemland ja Sund (molemmat noin 1300)
  - o Seuraava (luokka A tai 2. sukupolvi) Varsinais-Suomi ja Uusimaa, noin 1400–

- 1490. Muutama myös muissa maakunnissa (esim. Hämeen Hattula, Ahvenanmaan Finström).
  - Turun tuomiokirkko
  - Nousiainen, Taivassalo
  - Pernaja, Porvoo
- Myöhäisin (luokka B tai 3. sukupolvi) Satakunta, Häme, Pohjanmaa Savo ja Karjala. Joitakin myös Varsinais-Suomeen, Uudellemaalle ja Ahvenanmaalle (erit. periferiaan).
  - Valtaosa tämän sukupolven kirkoista jäi kesken.
  - Osassa rakennettiin vain sakaristo, muuten jäi vanhoilleen puukirkoksi
  - Osassa ei tehty tiiliholveja, asehuoneita ja päätykolmioita
  - Keskenjääminen vahvasti "suomalainen" tai Turun hiippakuntaan liittyvä ilmiö
  - Pääsyy keskenjäämiseen reformaatio, jonka takia seurakuntien talous romahti

Linnat

- Vaatimattomasta taloudellisesta asemasta johtuen Suomessa vain alle 10 kivilinnaa (Viro yli 40, Ranska yli 5 000)
- Myös muutama puinen linna (Porvoo, Mustasaari)
- Kivilinnat voi hierarkkisesti jakaa useaan ryhmään
  - Vanhin ryhmä Ruotsin valtakunnanlinnat Turku, Viipuri ja Häme
    - Kaikissa varhaisimpana vaiheena puinen linnoitus
    - 1300-luvun kuluessa muutettiin kivisiksi
    - Useita rakennus- ja muutosvaiheita myöhemmin ennen keskiajan päättymistä ja sen jälkeen
  - Toiseksi vanhin ryhmä Raasepori ja Kastelholma
    - Taustalla uudenlainen hallinnollinen organisaatio
    - Puisten linnojen osalta ryhmään kuuluu mm. Porvoo
  - Puolittain tai kokonaan yksityisten rakennuttamat linnat
    - Kuusiston piispanlinna
    - Olavinlinna (Tott-suvun hanke)

C. KIINTEÄ SISUSTUS

Tietoja käytännössä kirkoista ja hiukan linnoista

- Kirkoissa
  - Alttarit
  - Kuoriaita
  - Istuimet
  - Kastepaikka
- Linnoissa
  - Istuimet
  - Komerot

D. KUVANVEISTO

Alttarikaappien voi määritellä olevan pienoiskokoisia kappelirakennuksia, joissa on pyhimysten tai pyhien tapahtumien esityksiä niin veistoksina kuin maalauksina

- Vanhimmat Suomessa tunnetut ovat Korppoon Neitsyt Maria ja Pyhtään piispa (molemmat katkelmallisia) 1200-luvun alusta
- Kaappien lukumäärä kasvaa hitaasti 1200- ja 1300-luvulla
- Vasta 1400-luvun puolivälin jälkeen määrä kasvaa jyrkästi
- Tekeminen ja hankkiminen päättyy viimeistään 1520-luvulla
- Yhteensä Suomessa on säilynyt noin 800 kaappia ja niissä ollutta veistosta
  - o Suurin osa säilynyt siksi, että niitä ei hävitetty luterilaisella ajalla

E. MAALAUSTAIDE

Voidaan jakaa

- a) Seinä- ja holvimaalauksiin (monumentaalimaalaukset)
  - o puupinnoille liimamaalilla, laastipinnoille kalkki- ja pigmenttisekoitteisin maalein
- b) Alttarikaappien maalauksiin
- Kankaalle tehtyjä maalauksia ei tunneta
- Pakollisia maalauksia vihkiristit
- Muut maalaukset tilaajien taloudellisten mahdollisuuksien puitteissa
  - o Nämä voidaan jakaa kahteen pääryhmään
    1. Ei-ammattilaisten maalaukset
      - vanhentunut termi ns. primitiiviset maalaukset, parempi rakentajamaalaukset
      - Mm. Porvoossa, Pernajassa, Finströmissä, Hollolassa
    2. Ammattilaisten maalaukset
      - Ahvenanmaan kirkkojen maalaukset 1200-luvun loppu ja 1300-luku
        - Näissä vielä roomanisia piirteitä
      - Mm. ns. Taivassalon ryhmä, noin 1467 – 1486 sekä Hattulan ja Lohjan maalauskokonaisuudet, 1510-luku
      - Puhtaasti ns. gotiikkaa

1500- JA 1600-LUKUJEN TAIDE

1500-LUVUN RUOTSI-SUOMI

Kustaa Vaasan politiikka:

- puolustuspolitiikka: linnoitustyöt
- Viipurin kaupunginmuurin rondelli
- Hämeenlinnan & Olavinlinnan rondellit
- Turun linnan rondelli
- Viipurin sarvilinnoitus, bastionijärjestelmä

Juhana-herttuan renessanssi:

Turun linnan kukoistus 1556–1563

- päälinnan yläkerros
- pihan renessanssiportaikko
- esilinna ja porrashuone

Aateliston kartanolinnat:

- Kuitia, Flemingit, 1480-luku, laajennus 1530-luku
- Siuntion Suitia, Flemingit, paritupa, n. 1540-luku
- Maskun Kankainen, Hornit, 1550-luku
- Siuntion Sjunby, Hästesko (Hornit), 1560-luku

Kirkot ja kirkkotaide:

- Kustaa Vaasan politiikka
- Vastauskonpuhdistuksen vaikutuksen näkyminen, Isonkyrön kirkon maalaukset 1560-luku

Profaani maalaustaide:

- Turun linnan renessanssimaalaukset n. 1530-luku
- portinvartijan huone

1500- / 1600-LUKU

Puukirkot:

Tukipilarikirkkojen muotokielen keskiaikaisuus

- Luodon Pyhämaan kirkko 1647–52
- Salon eli Saloisten kirkko (1496), siirto ja laajennus 1622
- Halluodon kirkko 1620
- Vöyrin kirkko 1626–27
- Tornio, Tervola, Sodankylä

Ristikirkot, uusi renessanssiin viittaava kirkkotyyppi, esikuvana Tukholman Pyhän Katariinan kirkko

Tasavartiset ristikirkot: Antskogin kirkko (nyk. Koski) 1660 ja Elimäen kirkko 1678

Kivikirkot: vain viisi uutta 1600-luvulla

- Uusikaupunki 1623–29
- Mietoinen, Tammisaari, Paimio
- Askainen 1653

Suurvalta-ajan linnat ja aateliskartanot:

- Brahelinnan 1646–, Pehr Brahe
- Kajaanin linnan laajennus 1661–66

Barokkiklassiset kartanot:

- Askaisten Louhisaari, Flemingit, valm. 1655
- Pernajan Sarvilahti, Creutzit, 1670-luku

Kuvataide ja sisustus:

Kirkkojen sisätilat: Yksi alttari ja saarnastuoli

- Turun tuomiokirkon saarnastuoli, Mikael Balt, valm. 1650
- Siuntion kirkon saarnastuoli, Baltin toisinto, Matias Reiman 1683
- Paraisten kirkon alttarilaite 1666

Kirkkointeriöorit:

- Tornion kirkon sisustus, saarnastuoli ja kuoriaitaus, Nils J-son Fluor, 1696–1704

Hautamuistomerkit ja -kappelit:

- Mynämäen kirkko, Flemingien hautamuistomerkki 1632 ja epitafi 1624
- Turun tuomiokirkon hautakappelit, Ståhlhandske-suvun kuori
- Tottien kuori

Votiivitaulut:

- Sääksmäen kirkko, Speitzin perheen votiivitaulu 1619

Kirkkojen maalauskoristelu:

- Christian Wilbrandt (k. 1677), Vaasa: Saloisten kirkko 1641, Hailuodon kirkko 1659, Pyhämaan kirkko 1667
- Lars Gallenius (n. 1658–1753): Hailuodon kirkko, kuoritravee n. 1690, Tornion kirkko, itäinen holvikupu 1688. Taulut: Vaellus Emmaukseen, Raahen kirkko 1684, Ehtoollinen, Sotkamon kirkko 1719. Tenholan kirkon maalauskoristelu.
- Allegoriat ja legendat: Kärsimysten puutarha, Kuusiston kirkko 1660–70-luku, Aadam ja Eeva, Pöytyän kirkko 1681, Rauma, Ahlainen

Profaani maalaustaide:

- Ammattikuntalaitos 1620-luku (Turku, Viipuri, Helsinki)
- Konterfeijari Jochim Neiman (n. 1600–72)
- Diedrich Möllerum (1642–1702)
- Elias Brenner (1647–1716)

1700-LUVUN TAIDE

ARKKITEHTUURI JA SISUSTUS

Isoviha ja suurvalta-aseman menetykset

- Viipuri Venäjälle

Pikkuviha 1741–43

- Hamina Venäjälle

Valtion rakentamistoiminta:

Valtion uusi puolustuspolitiikka 1746–, Augustin Ehrensvärd

Viapori (Suomenlinna), bastionijärjestelmään perustuva varikkolinnoitus ja saaristolaivaston tukikohta:

- Ehrensvärdin hautamuistomerkki, Kustaa III & C.A. Ehrensvärd & Sergel
- Härlemanin arkkitehtuuri

Kirkollinen rakentaminen:

Tukholman yli-intendentinviraston valvontapyrkimykset 1759–

Rakennusmestarien esiinnousu ja maantieteelliset kirkkotyypit:

Lounaissuomalainen länsitornillinen pitkäkirkko

- Antti Piimänen: Marttilan kirkko 1765, Längelmäen kirkko 1772
- Mikael Piimänen: Yläneen kirkko 1782
- Matti Åkerblom: Halikon kellotapuli, Kurun kirkko 1781, Pihlajaveden kirkko 1780–82

Oktogonin mallinen kirkko

- Simon Silvén: Koivulahden kirkko 1600-l:n loppu, Kallankarin kirkko

Ristikirkkojen kehitys:

Pseudoristikirkko (eräänlainen välimuoto):

- (Elias Brenner): Uudenkaarlepyyn kirkko 1708
- Antti Hakola: Alahärmän kirkko 1749–52, Keuruun kirkko 1756–59, Kauhavan kirkko 1755–56

Tasavartinen ristikirkko:

- Antti Piimänen: Dragsfjärdin kirkko
- Jaakko Klemetinpoika Leppänen: Petäjaveden kirkko 1763–65, Jämsän kellotapuli
- Eerik Jaakonpoika Leppänen: Petäjaveden kellotapuli
- Johan Simonsson Knubb: Paltamon kirkko 1726, Pietarsaaren kaup.seurakunnan kirkko

Keskiaikaikaisia erityispiirteitä 1700-luvun kirkoissa: Kolmiapilaportaalit, hevosenkenkäkaariset ovet.

Itäsuomalainen ristikirkkotyyppi:

Kaksoisristikirkko eli kahtamoinen

- Henrik Schultz: Ulrika Eleonoran kirkko 1731

- Arvi Junkkarinen: Elisabetin kirkko 1742
- Juhana Salonen: Lappeen kirkko 1792–94, Lemminkäinen kirkko 1786

24-kulmainen kirkko:

- Läntinen sovellutus kahtamoisesta
- Antti Hakola: Kuortaneen kirkko 1777
- Kaapo Hakola: Ylihärman kirkko 1785–87
- Matti Åkerblom: Ruoveden kirkko 1777–78

Pohjanmaan uudistunut kirkonrakentaminen:

- Rijfien rakentajasuku: (Thomas Rijf), Jacob Rijf: Luodon kirkko, Oravaisten kirkko 1795–97, Saloisten kellotapuli/ Kustaa III, Pietarsaaren maaseurakunnan kirkon laajennus 1787–95

Pyörökirkko:

- (Louis Jean Desprez: Hämeenlinnan kirkko)
- Jacob Rijf: Vimpelin kirkko 1807 (12-kulmaa)

Kellotapulien kehitys:

Vanhin traditio pukkitelineisiin liittyvä

- Matti Joosefinpoika Härämä: Tornion tapuli 1684–86

Kolme päätyyppiä:

1. Pohjalainen tapuli:
  - (Jean de la Vallée: Mustasaari-Vaasan tapuli 1675)
  - Heikki Väänänen: Pudasjärven tapuli 1761
2. Itäsuomalainen tapuli:
  - Tuomas Suikkanen: Ruokolahden tapuli 1752
3. Lounaissuomalainen tapuli:
  - (Turun tuomiokirkon 3-nivelinen tornipääte 1660 ja uusittu sipulikupoli 1759)
  - Matti Åkerblom: Halikon tapuli

Ruukinmiljööt:

- Carl Wijnbladin mallikirjojen vaikutus
- Christoffer Friedrich Schröder: Teijon kartano 1770, Fagervikin kartano 1762–, Lempisaaren kartano 1767
- Erik Palmstedt: Mustion kartano 1783–91
- Louhisaaren kartanon rokokoosisustus
- Jakkarilan kartanon salikoristeet

Puutarhataide:

- Turun Akatemian puutarha, Per Kalm 1757
- Fagervikin puisto,
- Viaporin Piperin puisto n. 1780
- Viipurin Monrepos'n puisto

Keskushallinnon arkkitehtuuria:

- Kustavilainen arkkitehtuuri
- Carl Fredrik Adelcrantz: Vaasan hovioikeus

- Louis Jean Desprez:: Hämeenlinnan kirkko 1795–98
- Carl Christoffer Gjörwell (& Charles Bassi): Turun akatemiatalo, Halikon Joensuun kartano
- Charles Bassi: Halikon Viurilan kartano 1806–11

KUVATAITEET

Muotokuvamaalaus

Taulumaalaus, miniatyyrit, silhuetit

- Myöhäisbarokki: Margareta Capsia 1682–1759, Johan Georg Geitel 1683–1771 (kumpikin maalasi myös alttaritauluja)
- Rokokoo: Isak Wacklin 1720–1758
- Kustavilainen tyyli (uusklassisismi): Nils Schillmark 1745–1804

Kuvanveisto

Erik Cainberg 1771–1816

Kirkkomaalaus

Interiöörimaalaus, seinä- ja kattomaalaukset, lehterinkaiteiden ja saarnatuolien maalaukset, taulumaalaus, alttaritaulut, muut taulut

- Turku ja Lounais-Suomi: Claes Lang vanh. n. 1693–1761, Gustaf Lucander 1725–1805, Jonas Bergman (myös Itä-Suomessa) 1727–1810, Johan Tilén 1743–1806, Gabriel Gotth. Sweidel 1744–1813
- Pohjanmaa: Lars Gallenius 1658–1753, Olof Ekelund (myös Turussa) ?–1740, Petter Bergström (myös Itä-Suomessa) ?–1749, Johan Backman 1706–1765, Daniel Hjulström (myös kaikilla muilla pääalueilla) 1708–1787, Erik Westzynthius vanh. 1711–1757, Johan Alm 1722–1810, Mikael Toppelius (myös Itä-Suomessa) 1738–1821, Erik Westzynthius nuor. 1743–1787, Thomas Kiempe 1751–1812, Emanuel Granberg 1754–1787?, Gustaf Erik Hedman 1777–1841, Emanuel Alm 1767–1809
- Itä-Suomi: Petter Lang (Lähtöisin Turusta) 1727–1780, monia tilapäisesti alueella työskennelleitä maalareita

Tuotteliaimmat kirkkomaalarit 1720–1817

Tekijä, elinaika, status	Toiminta-aika	Hankkeet (aiemmat ja myöhemmät suluissa)
Mikael Toppelius (1738–1821) [k/a]	1750–I–1821	62 (+5=67)
Jonas Bergman (1727–1810) [k]	1742–1801	38
Petter Lang (1727–1780) [k]	1747–1774	37
Gabriel G. Sweidel (1744–1813) [k/a]	1784–1811	24
Gustaf Lucander (1725–1805) [k]	1763–1807	23
Johan Tilén (1743–1806) [k]	1772–1798	20
Johan Alm (1722–1810) [k]	1759–1794	19
Daniel Hjulström (1708–1787) [k r/s]	1748–1776	19

Petter Bergström (-1749) [k r/s]	1739-1748	18
Thomas Kiempe (1751-1812) [sot k]	1776-1811	18
Johan Backman (1706-1765) [k]	1741-1764	17
Lars Gallenius (1658-1753) [k]	1677?-1748	13 (+15=28)
Erik Westzynthius nuor. (1743-1787) [k]	1764-1782	11
Margareta Capsia (1682-1759) [a]	1725-1747	8
Olof Ekelund (?-1740) [k]	1721-1736	7
Emanuel Granberg (1754-?) [k]	1778-1787	7
Emanuel Alm (1767-1809) [k]	1794-1807	7
Erik Westzynthius vanh. (1711-1757) [k]	1730-1749	6
Johan G. Geitel (1683-1771) [ar/s]	1756-1763	6
Müller [k? ven]	1800-1811	6
Carl G. Crantz (1763-1841) [k r/s]	1787-1801	5
Tuntematon *Sisältää myös poika Gustaf Adolf Lucanderille (1763-1812) attribuoidut neljä hanketta	1720-1817	132

Taulukko: Heikki Hanka, Kirkkomaalauksen traditio ja muutos 1720-1880, Jyväskylä 1997.

Kartanoiden interiöörimaalaus

- Jakkarilan sali, noin 1764, Johan Bromander
- Mustion alakerran maisema-aiheet, noin 1790, Pehr Sundberg
- Mustion yläkerran arkkitehtoniset maalaukset

SUOMEN 1700- JA 1800-LUKUJEN TAIDEKÄSITYÖ

Taidekäsiö – historiallisessa merkityksessä se käsiön ala, jota on tehty paitsi tarpeen tyydyttämiseksi myös ilmaisemaan taiteellisia tavoitteita. Käsiö vakiintui vasta teollisen läpimurron jälkeen, jolloin alkoi muodostua selvä ero tavallisen käsiön ja taidekäsiön välille.

Sisustustaiteessa tyyllillä ymmärretään yhtenäistä, luonteenomaisten piirteiden leimaamaa muotokieltä. Tyyllissä heijastuvat aikakauden yleiset kulttuurivirtaukset, mieltymykset, muodikkuus. Esineen ilmiasu, tyyli, kytkee sen tiettyyn aikakauteen. Ranska oli taidekäsiön alalla Euroopan johtava maa 1600-luvulta lähtien ja sen vaikutusvaltainen hovi ja suurimittainen manufaktuuri tuotanto levittivät muotityylejä yli Euroopan. Suomeen tyyliit saapuivat useimmiten Tukholman kautta. Tyyliit käyvät usein hallitsijan nimellä viittaamaan niiden vallitsemaan ajanjaksoon. Tyyliillä on myös lisänimiä jotka ovat muodostuneet jostakin tietystä piirteestä (*barocco* – epämuodostunut helmi; *rocaille* simpukkapintainen kallio, epäsymmetrinen ornamentti). Nämä kuvaavat lisänimet ovat Suomessa yleisiä siksi, ettei meillä aina ole mielletty aikaa hallitsijaan liittyväksi. Etäällä luovista kulttuurikeskuksista tyyli saa paikallisia piirteitä, jotka voivat olla samanaikaisia tai myöhäisempiä. Tyyli voi tarkoittaa taidetyyliä tai koristetyyliä tai jopa tietyn miljöön omalaatuisuutta, esim. kansanomaisen tyyli.

Kirjallisuutta:

Suomen antiikkiesineet 1–4. Weilin+Göös, Porvoo 2005–2006.

(1) *Renessanssista rokokoon*

(2) *Kustavilaisuudesta empireen*

(3) *Kertaustyyliit*

(4) *Jugendista modernismiin*

Ensimmäinen laaja runsaasti kuvitettu perusteos, lukuisia kirjoittajia. Kattavat artikkelit esinekulttuurista ja esineisiin liittyvästä kulttuurihistoriasta. Esittelee mm. huonekaluja, metalleja, lasia, keramiikkaa ja tekstiilejä. Käsittelee tyylien yleispiirteitä, esinetyyppejä, materiaaleja ja työtapoja. Laaja luettelo kansainvälistä ja suomalaista alan kirjallisuutta.

TYYLIIEN YLEISAJOITUS

	Ranska	Ruotsi	Suomi
Renessanssi	Frans I 1515-1547 Henri II 1547-1559 Henri IV 1589-1610 Louis XIII 1610-1643	Vanhempi Vaasa-aika 1530-1610 Nuorempi Vaasa-aika 1610-1660	Renessanssi 1550-1660
Barokki	Louis XIV 1643-1715 Régence 1715-1723	Karoliininen barokki 1660-1720 fredrik I 1720-1750	Barokki 1660-1720 Myöhäisbarokki 1720-1750
Rokokoo	Louis XV 1723-1774	Rokokoo 1750-1775	Rokokoo 1750-1780
Uusklassismi	Louis XVI 1774-1793 Vallankumous, direktorio Konsulikausi 1793-1804	Kustavilainen aika 1775-1810	Uusklassismi 1775-1830 Kustavilainen aika 1775-1810

Empire	Empire 1804-1815 Restauration 1815-1830	Karl Johan 1810-1830	Empire 1810-1830 Biedermeier eli myöhäsempire 1820-1850
Historismi	Louis Philippe 1830-48 Toinen tasavalta 1848-52 Napoleon III 1852-70 Kolmas tasavalta 1871-	Eklektismi 1830-1895	Biedermeier 1820-1850 <u>Historismi eli kertaustyyli</u> 1840-1900: Uusrokoko 1840-1870/1900 Uusgotiikka 1840-1850 Uus-Ludvig XVI 1860-1890 Uusrenessanssi 1870-1900 Uusbarokki 1870-1900
L'art nouveau	L'art nouveau 1890-1900	Jugend 1895-1917	Jugend, kansallisromantiikka 1895-1920

Esineistöä ja yleispiirteitä

Barokki 1660–1720

Huonekalut: Toisaalta ranskalainen, toisaalta hollantilais-englantilainen vaikutus. Suuret kaapit (Hampuri, Lyypekki, Danzig), hollantilaiset ja englantilaiset tuolit, ranskalainen kultabarokki. Pallojalat. Rungas veistoskoristelu, akantusornamentiikka, sorvaukset. Kultanaikka.

Hopea: Leveät pallojalkaiset juomakannut, pikarit, kynttilänjalat. Suurikuvioiset pakotetut kukkakoristeet, runsaat kaiverukset.

Messinki: Kynttiläkruunut, yleensä tuontia.

Myöhäisbarokki, régence 1720–1750

Huonekalut: Suoraviivaisempi ja keveämpi kuin varsinainen barokki. Suuret kaapit, kaapit joissa lipastomainen alaosa. Pystylinjaiset lipastot. Engl. Queen Anne- ym. tuolit, myös hollantilaisia vaikutteita, Cabriole- eli pukinjalka, tuolinsarjassa arbalette-kuvio.

Hopea: Uutena tee- ja kahvikannut, jalalliset pikarit. Matalat koristepakotukset, pakotetut suorat pystyharjanteet.

Keramiikka: Savi- ja kivitavaraa. Ruotsin ens. fajanssitehdas Rörstrand per. 1728.

Tekstiilit: Ryijyt yleisiä vuodevaatteita kaupunkilaisissa porvariskodeissa. Kotimaista damastikudontaa.

Rokokoo 1750–1780

Huonekalut: Keveys, sirous, epäsymmetrisyys, suoran viivan kammo. Korkeapoviset lipastot. Tuoleissa mukavuus tärkeä. Ransk. ja engl. tuolityypit. Jalopuuvanerointi, myös maalattuja huonekaluja. Koristeaiheina rocaille-simpukka, kukat. Kullatut messinkihelat. Tukholman puusepät ja tuolintekijät alkoivat signeerata työnsä.

Hopea: Päärännämuotoinen kahvikannu, maito- ja kermakannu, sokerisirottimet, sokerirasiat, ylöspäin levenevät pikarit. Pakotetut kierteisharjanteet, simpukka-aiheinen kaiveruskoristelu.

Tina: Lautaset, kynttilänjalat yleisiä. Hopean muodot toistuvat.

Keramiikka: Yleistyy; posliinintuontia Itä–Intiasta. Rörstrandin posliinivalmistus 1759.

Suomessa Herttoniemen Oäka Porcelains Fabrique 1762. Ylellisyysasetukset.

Lasi: Mm. Åvik (Somero) per. 1748, Mariedal (Sipoo) 1779

Tekstiilit: Rungas silkkikankaiden tuonti. Kukkakuviot.

Uusklassismi, kustavilainen aika 1775–1810

Huonekalut: Suoralinjaisuus; luonto ulos ja klassiset koristeaiheet tilalle. Puu-upotukset, kullatut messinkihelat. Vaalein pastellivärein maalattuja huonekaluja. Lipastot yleisiä. Päästä tai sivusta vedettävät sängyt. Kolonnikaakeliuunit.

Hopea: Parittaiset uurnanmuot. sokerimaljat, sylinterimäiset kahvikannut. Stanssatut helmi-, munasauva- ym. juotetut koristenauhat, köynnökset, medaljongit.

Keramiikka: Fajanssin ja posliinin käyttö lisääntyy. Ruotsalaisia ja kiinalaisia astiastoja.

Lasi: Nuutajärvi per. 1793

Tekstiilit: Raidalliset verhoilukankaat. Kilpikankaiset pöytä- ja lautasliinat.

Empire 1810–1820

Tyylin varsinaisia luojia ranskalaiset arkkitehdit Charles Percier ja Pierre Fontaine 1801 alk. julkaisuineen. Lisääntyvä kiinnostus antiikkiin, roomalaiseen keisarityyliin.

Huonekalut: Kiillotettu mahonki, kultaukset, metallihelat. Kiiltävät voimakasväriset silkkikangasverhoilut. Korkeat peilit. Kämpäläljalat, griipit, siivekkäät voitonjumalattaret, joutsenet, delfiinit. Pietarilaisvaikutteita.

Hopea: Matalat teekannut, korkeat 3-jalkaiset sokerimaljat. Sileät pinnat, koristenauhat, kämpäläljalat, joutsenet, delfiinit.

Keramiikka: Maisema-astiatot tuontia Englannista. Fortunan fajanssitehdas Nauvossa 1814–1866.

Biedermeier, myöhäisempire 1820–1850

Huonekalut: Lisääntyvä pietarilaistuonti ja -vaikutteet, toisaalta englantilais-ruotsalaiset tyypit. ”Mahonkityyli”, uutuutena visakoivu. Leveäraitaiset kankaat, jouhikangasverhoilu. Yhtenäiset kalustot, sohva, tuolit ja nojatuolit, keskijalkainen pöytä. Ruokasalit.

Hopea: Matalat, tukevat kahvi- ja teekannut, leipäkorit. Tynnyrimäiset muodot, pakotetut kupurat, prässätyt köynnökset, lyyrat, oravat, papukaijat.

Keramiikka: Wilh. Andsténin tehdas, Hki, 1842–1882, tuotannossa mm. koristefiguureja.

Historismi, ns. kertaustyyli 1830–1900

Uusrokoko 1840–1890

Huonekalut: Pyöristetyt muodot, jousitus, nappiverhoilu, hapsut. Mahonki, pähkinäpuu. Pietarilaistuontia. Rehevää, värikästä. Biedermeierin ja uusrokokoon sekamuotoja. Kirjailtuja verhoilukankaita.

Hopea: Päärynänmuotoinen kahvikannu. Lisääntyvää teollista valmistusta.

Keramiikka: Suotniemen tehdas, Käkisalmi 1842–1894, mm. maisema-astiattoja; Arabia, Helsinki 1873–

Uusgotiikka 1840-luku

Huonekalut: Yksittäiset huonekalut tavallisempia kuin kalustot.

Uus-Ludvig XVI:n tyyli, Napoleon III:n usklassismi 1860–1900

(Nimi uskustavilainen harhaanjohtava, koska uus-tyyli on puhtaasti ranskalainen.)

Huonekalut: Suoraviivaisia, siroja. Puuosat mustaksi petsattuja. Varakkaiden salonkien kalustoja.

Uusrenessanssi 1870–1890

Huonekalut: Saksalaisvaikutteinen. Usein ruokasalin kalustoja. Virastokalusteita. Kotimaista teollista tuotantoa ja pietarilaistuontia. Hankittiin myös maataloihin.

Hopea: Yhä lisääntyvää mekanisoitumista.

Keramiikka: Majolika

Uusbarokki 1870–1900

Huonekalut: Massiivisia. Kierresorvauksia. Usein ruokasalin kalustoja. Vain varakkaissa sisustuksissa.

Orientalismi, eksotiikka 1850–1890

Huonekalut: Divaaneja, paksuja tyynytuoleja. Herrainhuoneissa.

Keramiikka: Mm. Arabian ornamenttiikassa

Kansallisromantiikka 1870–1920

Huonekalut: Yhdistelee uusrenessanssia ja kuviteltua kansanomaisuutta. Liittyy myöhemmin jugendiin. Sisustustekstiileissä näkyy eniten.

Keramiikka: Näkyy ornamenttiikassa

Jugend eli art nouveau 1890–1920

Vapautuu klassismista ja historismista

Iris-tehdas 1897–1902 (1905)

ARKKITEHTUURI 1800–1880

C.L.Engel (1778–1840)

Helsingin empirekeskusta

- Valtiovallan rakennukset
- Yliopiston rakennukset
- Sotilasarakennukset
- Porvariston rakennukset
- Kirkot

Rakennushallinnon kehittäminen

- Rakentamista koskeva lainsäädäntö
- Yli-intendentinvirasto (YIV) –1809
- Intendentinkonttori (IK) 1810–1865
- Lääninarkkitehdit 1848

mm. Georg Theodor Policron Chiewitz / Turun ja Porin lääni

Carl Axel Setterberg / Vaasan lääni

Carl Albert Edelfelt / Hämeen lääni

- Kaupunginarkkitehdit
- Rakennusvalvonta ja rakennusjärjestykset
- Yleinen rakennusjärjestys 1856
- Yleisten rakennusten ylihallitus 1865
- Kunnallisasetus 1873

Engel ja muut Intendentinkonttorin johtajat

- Charles Bassi 1810–24
- Carl Ludvig Engel 1824–40
- Ernst Bernhard Lohrmann 1841–65/1865–67

- Carl Albert Edelfelt 1867–69
- Nestor Tallgren 1869
- Axel Hampus Dalhström 1869–82

Rakennustyyppejä

- Julkiset rakennukset
- Kirkot
- Uusien instituutioiden rakennukset
- Asuinrakennukset
- Teollisuuden arkkitehtuuri

Kirjallisuutta:

ARS Suomen taide, osat 3 ja 4, toim. Salme Sarajas-Korte & Henrik Lilius. 1987–89. erit. Henrik Liliuksen, Kalevi Pöykön, Lars Petterssonin ja Ville Lukkarisen artikkelit.

Riitta Nikula: Rakennettu maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat. 1993.

Carl Ludvig Engel. Näyttelyluettelo. Toim. Henrik Lilius et al. 1990.

Carl Ludvig Engel: Kirjeet 1813–1840. Toim. Mikael Sundman. 1989.

N.E. Wickberg: Senaatintori. 1981.

1800–LUVUN KUVATAIDE

ROMANTIikka 1800–1850/70

Varhaisempi jakso

Johan Erik Hedberg (1767–1823)

Emanuel Thelning (1767–1831)

Alexander Lauréus (1783–1823)

Gustaf Wilhelm Finnberg (1784–1833)

Myöhäisempi jakso

Johan Erik Lindh (1793–1865)

Berndt Abraham Godenhjelm (1799–1881)

Magnus von Wright (1805–1868)

Thomas Joachim Legler (1806–1873)

Robert Wilhelm Ekman (1808–1873)

Wilhelm von Wright (1810–1887)

Mathilda Wilhelmina Rotkirch (1813–1842)
Johan Knutson (1816–1899)
Edla Jansson–Blommér (1817–1908)
Ferdinand von Wright (1822–1906)
Victoria Åberg (1824–1892)
Elisabeth Blomqvist (1827–1901)
Carl Eneas Sjöstrand (kuvanveistäjä) (1828–1906)
Ida Silfverberg (1834–1899)
Alexandra Frosterus–Sältin (1837–1916)

ROMANTIIKASTA REALISMIIN 1850–1880

(ns. Düsseldorfin kausi)

Maisemamaalareita

Werner Holmberg (1830–1860)

Hjalmar Munsterhjelm (1840–1905)

Berndt Lindholm (1841–1914)

Fanny Churberg (1845–1892)

Thorsten Waenerberg (1846–1917)

Oscar Kleinh (1846–1919)

Laatukuvamaalareita

Adolf von Becker (1831–1909)

Fredrik Ahlstedt (1839–1901)

Arvid Liljelund (1844–1899)

Karl Emanuel Jansson (1846–1874)

Historiamaalareita

Wladimir Swertschkoff (1821–1888)

Erik Johan Löfgren (1825–1884)

Severin Falkman (1831–1889)

Kuvanveistäjiä

Walter Runeberg (1838–1920), Eveliina Särkelä (1847–1939), Johannes Takanen (1849–1885)

KUVANVEISTOA 1800-LUVUN ALUSTA 1910-LUVULLE

Taustaa:

- Klassisen kuvanveiston harrastus antiikin veistosten kipsivalosten välityksellä
- Akateemisen kuvanveiston alkutaival: koulutus, näyttelytoiminta, tilaukset
- Kansallinen taidepolitiikka: taiteilijat, mesenaatit ja kansalliset muistomerkit
- Kansalliset mestarit ja kansainvälinen karriääri

Uusklassinen veistotaide:

Erik Cainberg (1771–1816):

- Turun akatemiatalon reliefisarja 1813–16.

”Kansallisen” kuvanveiston alku:

Carl Eneas Sjöstrand (1828–1906):

- Henrik Gabriel Porthanin muistomerkki, Turku 1864

Walter Runeberg (1838–1920):

- J. L. Runebergin muistomerkki, 1885,
- Aleksanteri II muistomerkki, 1894

Johannes Takanen (1849–85):

- Aino 1876 (1886), Rebekka 1878, Andromeda 1880–82

Aline Forsman (1845–1899)

Eveliina Särkelä (1847–1939)

Ranskalainen salonkirealismii ja art nouveau:

Robert Stigell (1852–1907):

- puistoveistos liberalistisen patriotismin allegoriana: Haaksirikkoiset, 1898
- rakennuskuvanveisto ja kuvanveiston lajihierarkia

Ville Vallgren (1855–1940)

- 1900-luvun vaihteen urbaania ylellisyyttä: taidekäsityö ja pienoisseisto
- katseen politiikkaa: Havis Amanda 1908

Sigrid af Forselles (1860–1935)

- Reliefisarja Ihmisten taistelu, 1903, Kallion kirkko ja Ateneum

1900-luvun vaihde ja alkuvuosikymmenet – kansallista identiteettiä veistämässä:

Emil Wikström (1864–1942)

- kansalliset suurhankkeet: Säätytalon fasadi, 1903
- kulttuurinen nationalismi: Elias Lönnrotin muistomerkki, 1902

Eemil Halonen (1875–1950)

- Pariisiin 1900 maailmannäyttelyn reliefisarja
- Ensimmäinen historiallisen naisen muistomerkki Suomessa: Minna Canth, Kuopio 1939

Alpo Sailo (1877–1955)

- Runonlaulajat ja kalevalainen perintö: Larin Paraske, paljastettu Helsingissä 1946

Emil Cedercreutz (1879–1949)

- kotiseuturomantiikka: Maahengen temppeli, Harjavalta
- Äidinrakkautta, Helsinki 1927

Johannes Haapasalo (1880–1965)

1880-LUKU

KUVATAIDE:

Maalaustaide

Historiamaalaus:

- Albert Edelfelt (1854–1905)

Realismiin siirtyminen:

- Ulkoilmamaalaus
- Miljöoteoria
- Just milieu: Gunnar Berndtson (1854–1895)
- Aukusti Uotila (1858–1886)

Pariisin ja Bretagnen vaikutus

- Amelie Lundahl (1850–1914)
- Maria Wiik (1853–1928)

Naturalismi

- Helene Schjerfbeck (1862–1946)
- Helena Westermarck (1857–1938)
- Axel Gallén (1865–1931)
- Elin Danielson (1861–1919)
- Eero Järnefelt (1863–1937)
- Victor Westerholm (1860–1919)

ARKKITEHTUURI

Koulutuksen kehitys:

Polyteknillinen opisto, (naisoppilaat)

Arkkitehdin ammatin professionalisoituminen

- Frans Anatolius Sjöström (1840–1885)
- Theodor Höijer (1843–1910)
- Odert Sebastian Gripenberg (1850–1925)
- Gustaf Nyström (1858–1917)
- (Jac. Ahrenberg 1847–1914)
- (K.A. Wrede 1859–1943)

KUVANVEISTOA ITSENÄISYYDEN AJAN ALUSTA 1960-LUVULLE

Kuvanveiston klassismia ja ekspressionismia 1920– ja 30-luvulla:

Felix Nylund (1878–1940)

- Kolme seppää, 1932 Helsinki
- Suomen Kuvanveistäjäliiton perustaminen 1910

Gunnar Finne (1886–1952)

- Taru ja totuus, Z. Topeliuksen muistomerkki, Helsinki 1932

Viktor Jansson (1886–1958)

- sisällissodan muistomerkit: Tampere ja Lahti, 1921
- Convolvulus, 1931 Helsinki

Yrjö Liipola (1881–1971)

- sisällissodan muistomerkit
- Ruumiinkulttuurin uudet ihanteet: Tellervo eli Diana, 1929 Helsinki

Wäinö Aaltonen (1894–1966)

- sisällissodan muistomerkit: Sankari, 1921 Savonlinna
- kansalliset ikonit: Paavo Nurmi, 1924–25; Aleksis Kiven muistomerkki, 1939 Helsinki

Hannes Autere (1888–1967)

- käsityöläisyys ja "kansantaide" ihanteena

Sakari Tohka (1913–1958)

- 1930-luvun ekspressionismi

Gerda Qvist (1883–1957)

- mitalitaide naiselle "sopivana" erikoisalana

Eva Gylden (1885–1972)

- kameet ja taidekäsityö "naisellisina" erikoisaloina

Jussi Mäntynen (1886–1978)

- eläinveistokset: porvarillista vapauden ja vaurauden kuvastoa

Jälleenrakennuksen ajan muistomerkit ja julkinen kuvanveisto:

Aimo Tukiainen (1917–1996)

- sotamuistomerkit, työväenmuistomerkit ja uudet kansallisen määritelmät
- Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsas, 1960

Essi Renvall (1911–79): edustusmuotokuvat

Oskari Jauhiainen (1913–90)

1950-luvun pienoisteita:

Mikko Hovi (1879–1962), Ben Renvall (1903–79), Pekka Aarnio (1930–60)

1960-luvun kuvanveisto ja modernismin murros:

Eila Hiltunen (1922–2003), Mauno Hartman (1930–), Harry Kivijärvi (1931–2010), Carl-Gustaf Lilius (1928–1998), Laila Pullinen (1933–), Kauko Räsänen (1926–), Kain Tapper (1930–2004), Nina Terno (1935–2003), Raimo Utriainen (1927–1994)

1800- JA 1900-LUVUN VAIHTEEN JA 1900-LUVUN KUVATAIDE

SYMBOLISMI 1890-LUKU

- realistista 1880-lukua seurasi "romantiikan vuosikymmen"
- taiteessa symbolismi ja syntetismi, jugend ja art nouveau
- Suomessa karelianismi ja kansallisromantiikka rinnan kansainvälisyyttä ja mystiikkaa korostavan suunnan kanssa

Magnus Enckell (1870–1925)

- Poika ja pääkallo 1893
- Herääminen 1893

- Pää 1894
- Fantasia 1895
- Venuksen kultti 1895
- Narkissos 1896

Ellen Thesleff (1869–1954)

- Kaiku 1890–91
- Thyra Elisabeth 1892
- Viulunsoittajatar 1896
- Äidin muotokuva 1896

Beda Stjerschanz (1867–1910)

- Kaikkiällä ääni kaikuu 1895
- Primavera (Pastoraali) 1897

Väinö Blomstedt (1871–1947)

- Bourg-la-Reinen hautausmaa 1894
- Puistokuva 1895
- Arkadiassa 1897

Axel Gallén (1865–1931)

- Mäntykoski 1892
- Sammon taonta 1893
- Symposion (Probleemi) 1894
- Ad Astra 1894
- Äidin muotokuva 1896
- Sammon puolustus 1896
- Lemminkäisen äiti 1897
- Kullervon kirous 1899

Hugo Simberg (1873–1917)

- Halla 1895
- Syksy 1895
- Sallittu 1896
- Kuoleman puutarha 1896
- Satu 1897
- Haavoittunut enkeli 1903

Symbolistisia vaikutteita tuotannossa:

Pekka Halonen (1865–1933)

- Soittotunnin jälkeen 1894
- Irma 1895–96
- Tienraivaajat Karjalassa 1900 (karelianismi)

PUHDAS PALETTI 1909–1912

- impressionistinen ja jälki-impressionistinen vaihe
- vaiheen teoreetikot Gustaf Strengell ja Sigurd Frosterus

A.W.Finch (1854–1930)

- Rantakallio, Dover 1907

Magnus Enckell (1870–1925)

- Poikia rannalla 1910
- Heräävä fauni 1914
- Mies ja joutsen 1918

Werner Thomé (1878–1953)

- Borélyn puisto 1909
- Suursaaren rantaa 1911

Ellen Thesleff (1869–1954)

- Lukuhetki 1906
- Forte dei Marmi 1913

Muita puhtaan paletin kannattajia 1910-luvun alussa

Vilho Sjöström (1873–1944), Antti Favén (1882–1948), Viktor Westerholm, Mikko Oinonen (1883–1956), Yrjö Ollila (1887–1932)

Myös Akseli Gallen-Kallelan paletti muuttui Afrikan matkan seurauksena valovoimaisemmaksi ja kirikkaammaksi.

Septem-ryhmä muodostui seitsemän taiteilijan aloitteesta pitääkseen yhteisnäyttelyitä puhtaan paletin hengessä. Mukana Enckell, Finch, Oinonen, Rissanen, Thomé, Thesleff, Ollila. Ensimmäinen näyttely 1912, vasta kolmannen näyttelyn yhteydessä 1914 nimi Septem käyttöön.

SUOMALAINEN EKSPRESSIONISMI 1910-LUVULLA

- Edvard Munchin näyttely 1909 inspiroi nuoria taiteilijoita rohkeisiin kokeiluihin
- ns. "villit" taiteilijat; Suomen taideyhdistyksen piirustuskouluun opiskelijoiksi myös pelkän kansakoulutodistuksen pohjalta (1902, 1910 palautettiin vaatimus oppikoulun kuuden luokan suorittamisesta), taiteilijakunnan sosiaalinen pohja laajeni.

Tyko Sallinen (1879–1955)

- Mirri -maalaukset 1910–1911
- Pyykkäri 1911
- Tukaattityttö 1914
- Hihhulit 1918
- Jytkyt 1918

Jalmari Ruokokoski (1886–1936)

- Toni (Tony Rydeng) 1913
- Rva Bertha Stenman 1913

Juho Mäkelä (1885–1943)

- Omakuva 1910
- Viinapullo 1910

Muita ekspressionisteja

William Lönnberg (1887–1949), Valle Rosenberg (1891–1919)

Jäsentynyt muoto ja hillityt värit, kubismiin ja cézannelaisuuteen suuntautuneet

Marcus Collin (1882–1966), Eero Nelimarkka (1891–1977), Alvar Cawén (1886–1935), Ilmari Aalto (1891–1934; myös rajua ekspressionismia), Ragnar Ekelund (1892–1960)

Ns. Sallisen ryhmästä muodostui Marraskuun ryhmä (1916–1917): alkusysäys Viipurin näyttelyssä Sallinen, Rissanen, Cawén, Collin, Gabriel Engberg, myöhemmin marraskuussa Strindbergin salongin näyttelyn yhteydessä perustava kokous, mukaan myös Aalto, Wainö Aaltonen, Mikko Carlstedt, Ragnar Ekelund, Viljo Kojo, Anton Lindfors, Alex Mattson, Eero Nelimarkka ja Antti Wanninen.

VARHAISIA KUBISTEJA (1914–1916)

Ilmari Aalto (1891–1934)

Uuno Alanko (1878–1964)

YKSINÄISIÄ ETSIJÖITÄ ENNEN II MAAILMANSOTAA

Helene Schjerfbeck (1862–1946)

- Istuva valkopukuinen nainen (Pukukuva I) 1908–1909
- Pukukuva II 1909
- Omakuvat

Muita

Einar Ilmoni (1880–1946), Ester Helenius (1875–1955), Vilho Lampi (1898–1936)

KUVANVEISTO ENNEN II MAAILMASOTAA

Emil Wikström (1864–1942)

Ville Vallgren (1855–1940)

Felix Nylund (1878–1940)

Eemil Halonen (1875–1950)

Yrjö Liipola (1881–1971)

Viktor Jansson(1886–1958)

Johannes Haapasalo (1880–1965)

Hannes Autere (1888–1967)

Gunnar Finne (1886–1952)

Alpo Sailo (1877–1955)

Wäinö Aaltonen (1894–1966)

- klassiset veistokset, kubistiset kokeilut, myös maalarina merkittävä (ks. Turun modernismi)
- Graniittipoika 1917–1922
- Paavo Nurmen juoksijapatsas 1924–1925
- Hämeensillan figuurit (Eränkävijä, Veronkantaja, Kauppias, Suomi-neito) 1927–1929
- Aleksis Kiven muistopatsas 1932–39 (kubistisia luonnoksia 26–28)
- Kahlaaja-hahmot 1917–22
- kullatut veistokset 20-luvun puoliväli (mm. Musica 1926)
- muotokuvia mm. Sibelius 1936

MODERNISMI

- Turku modernismin keskuksena 1920– ja 30-luvuilla

Edvin Lydén (1879–1956)

- Aukeavat haudat 1923
- Auringon säde 1924
- Triptyykki Tuonela – Golgata – Sunnuntai 1927

Otto Mäkilä (1904–1955)

- Omakeuva 1926
- Ystävykset 1932
- Kesäyö 1938
- Poésie 1938
- He näkevät mitä me emme näe 1939

Pro Arte -ryhmä ja muita modernismin kannattajia Edvin Lydén, kriitikot Heikki Kokko, Weikko Puro, Lars-Ivar Ringbom ja Antero Rinne, Wäinö Aaltonen, Einari Wehmas (1898–1955), Otto Mäkilä, Olavi Ahlgren (1897–1966)

Helsingissä Tulenkantajat modernismin puolesta, vireimmillään 1924–1926, kirjalliset albumit, 1928–1930 Tulenkantajat-lehti. Lähinnä kirjailijoiden muodostama ryhmä (Olavi Paavolainen, Erkki Vala, Katri Vala, Yrjö Jylhä, Elina Vaara, Mika Waltari, Ilmari Pimiä, Lauri Viljanen).

Väinö Kunnas (1896–1929) Tulenkantajien maalari-jäsen

- Kaupunkikuva 1926
- Harmaa tanssi 1928
- Punainen tanssi 1928

Muita suuntia

- Fauvistista naivismia, ekspressiivisyyttä, surrealismia, kubismia
- Sulho Sipilä (1895–1949), Eemu Myntti (1890–1943), Birger Carlstedt (1907–1975), Olli Miettinen (1899–1969)
- 1935 Vapaa taidekoulu ja Artek (Nils Gustav Hahl, Maire Gullichsen, Alvar Aalto)
- Nykytaideyhdistys ry. (Maire Gullichsen, Nils-Gustav Hahl, Alvar Aalto, Bertel Hintze ja Antero Rinne)

EKSPRESSIONISMI ENNEN SOTAA

Lokakuu-ryhmä 1933: Ernst Krohn (1911–1934), Sven Grönvall (1908–1975) Sakari Tohka kv. (1911–1958), Yrjö Saarinen (1899–1958)

KLASSISMI JA UUSASIALLISTISUUS

Carl Wargh (1895–1937)

Eero Nelimarkka (1891–1977)

Erkki Kulovesi (1895–1971)

Wäinö Kamppuri (1891–1972)

Yrjö Ollila (1887–1932)

- Läksyjen kuulustelu 1923
- Elina Vaaran muotokuva 1923

Lennart Segerstråle (1892–1975)

- Finlandia-freskot Suomen Pankki 1942

II MAAILMANSODAN JÄLKEINEN AIKA

Kansainvälinen värimaalaus

Gösta Diehl (1899–1964)

Yngve Bäck (1904–1990)

Sam Vanni (1908–1992)

Rabbe Enckell (1903–1974)

Torger Enckell (1901–1991)

Sigrid Schauman (1877–1979)

Aarre Heinonen (1906–2003)

Unto Pusa (1913–1973)

- Perpetum Mobile 1955
- Kotimaani omppi Suomi
- Käpylänkansakoulun seinämaalaus 1958
- Kubistinen sommitelma 1958

Abstraktin taiteen pioneeri

Ole Kandelin (1920–1947)

- Fuuga 1946- Kohtaus (Sommitelma) 1946

KONKRETISMI 1950–LUKU

Lars Gunnar Nordström (1924–)

Sam Vanni (1908–1992)

Birger Carlstedt (1907–1975)

Ernst Mether-Borgström (1917–1996)

Lyyrinen abstraktismi

Anitra Lucander (1918–2000)

Per Stenius (1922–)

FIGURATIIVISUUS

Aimo Kanerva (1909–1991)

- Kristus 1945
- Punapohjainen omakuva 1952
- Otalammelta 1953
- Mika Waltari 1956

Åke Mattas (1920–1962)

- Tuhlaajapoika 1946
- Pariksen tuomio 1947
- Omakuva 1959
- Marianne 1962

Erik Enroth (1917–1975)

- Poliitikot 1947–48
- Omakuva 1948
- Härän pää 1950

Muita:

Tuomas von Boehm (1916 –2000)

Helge Dahlman (1924–1979)

Rafael Wardi (1928–)

Surrealisteja:

Juhani Linnovaara (1934–)

Alpo Jaakola (1929–1997)

Kauko Lehtinen (1925–)

Max Salmi (1931–1995)

Realisteja:

Veikko Vionoja (1909–2001)

Mauri Heinonen (1926–)

Tapio Tapiovaara (1908–1982)

Tapani Raittila (1921–)

Veistäjiä:

Aimo Tukiainen (1917–1996)

Oskari Jauhiainen (1913–1990)

Ben Renvall (1903–1979)

Essi Renvall (1911–1979)

Heikki Konttinen (1910–1988)

Taiteilijaryhmiä:

Lokakuun ryhmä

Aimo Kanerva (1090–1991)

Mikko Laasio (1913–1997)

Sven Grönvall (1908–1975)

Unto Koistinen (1917–1994)

Viiva ja väri 1951

L.G. Nordström

Teuvo-Pentti Pakkala (1920–2010)

Ernst Mether–Borgström (1917–1996)

Ina Colliander (1905–1985)

Erik Enroth (1917–1975)

Åke Mattas (1920–1962)

Sven Grönvall (1908–1975)

Prisma 1956

Yngve Bäck (1904–1990)

Gösta Diehl (1899–1964)

Torger Enckell (1901–1991)

Unto Pusa (1913–1973)

Sam Vanni (1908–1992)

Ragnar Ekelund (1892–1960)

Sigrid Schauman (1877–1979)

1960–LUVUN TAIDE

INFORMALISMI

Lauri Ahlgrén (1929–)

Jaakko Sievänen (1932–)

Esko Tirronen (1934–2011)

Mauri Favén (1920–2006)

Ulla Rantanen (1938–)

Antti Vuori (1919–1935)

Reidar Särestöniemi (1925–1981)

Ahti Lavonen (1928–1970)

Veistäjiä

Eila Hiltunen (1922–2003)

Raimo Utraiainen (1927–1994)

Laila Pullinen (1933–)
Harry Kivijärvi (1931–2010)
Kain Tapper (1930–2004)
Arvo Siikamäki (1943–)
Heikki Häiväoja (1929–)
Mauno Hartman (1930–)
Kimmo Pyykkö (1940–)
Heikki Virolainen (1936–2004)
Tapio Junno (1940–2006)
Olavi Lanu (1925–)

POP-TAIDE JA UUSREALISMI

Paul Osipow (1939–)
Esko Tirronen (1934–)
Ismo Kajander (1939–)
Juhani Harri (1939–2003)

KANTAAOTTAVA TAIDE 1960–LUVUN LOPUSSA

Kari Jylhä (1939–)
Kimmo Kaivanto (1932–)
Leo Lindsten (1943–1988)
Harro Koskinen (1945–)
Raimo Reinikainen (1939–)

1970-LUKU

KÄSITETAIDE

Lauri Anttila (1938–)
J.O. Mallander (1944–)
Kokeilevia taiteilijaryhmiä:

Elonkorjaajat-ryhmä

Carolus Enckell (1945–)
Antero Kare (1946–)
Jan-Olof Mallander (1944–)
Carl-Erik Ström (1938–)
Erik Uddström (1945–)
Pekka Airaksinen
Stuart Wrede (1944–)
Ilkka-Juhani Takalo-Eskola (1937–)
Olli Lyytikäinen (1949–1987)

Bellinin akatemia/Record Singers

Outi Heiskanen (1937–)
Pekka Nevalainen (1951–)
Mirja Airas (1945–)
Hannu Väisänen (1951–)

1970-LUVUN YHTEISKUNNALLINEN REALISMI:

Inari Krohn (1945–)
Niilo Hyttinen (1940–2010)
Jarmo Mäkilä (1952–)
Ulla Liuhala (1948–)
Sven-Olof Westerlund (1935–)
Rauni Liukko (1940–)

ABSTRAKTI ILMAISU JA KONKRETISMI:

Göran Augustsson (1936–)
Juhana Blomstedt (1937–2010)
Osmo Valtonen (1929–2002)
Esa Laurema (1950–2010)
Timo Aalto (1941–2003)
Hannu Sirén (1953–)

Matti Kujasalo (1946–)

Jorma Hautala (1941–)

Carolus Enckell (1945–)

SUUNTAUKSIA JA TAITEILIJOITA 1980–LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN

Ö-RYHMÄ 1970–LUVUN LOPPU

Erkki Pirtola (1950–)

Harri Larjosto (1952–)

Roi Vaara (1953–)

Jussi Kivi (1959–)

1980–LUVUN MAALAUKSELLINEN EKSPRESSIONISMI

Leena Luostarinen (1949–)

Marjatta Tapiola (1951–)

Marika Mäkelä (1947–)

Jukka Mäkelä (1949–)

Pentti Meklin (1952–)

Teemu Saukkonen (1954–)

Markku Kolehmainen (1951–)

Muita maalareita

Silja Rantanen (1955–)

Lauri Laine (1946–)

Mari Rantanen (1956–)

Raili Tang (1950–)

Risto Suomi (1951–)

Henry Wuorila–Stenberg (1949–)

Jan–Kenneth Weckman (1946–)

Marianna Uutinen (1961–)

Jussi Niva (1966–)

Nina Roos (1956–)

Vesa-Pekka Rannikko (1968–)

Heli Hiltunen (1960–)

Leena Nio (1982–)

Anna Tuori (1976–)

Hannaleena Heiska (1973–)

Elina Merenmies (1967–)

Teemu Mäki (1967–)

Tarja Pitkänen-Walter (1960–)

Graafikkoja

Pentti Kaskipuro (1930–2010)

Inari Krohn

Marjatta Hanhijoki (1948–)

Tapani Mikkonen (1952–)

Elsa Ytti (1944–)

Kirsi Tiittanen (1959–)

Elina Luukanen (1941–)

Outi Heiskanen

Päivi Lempinen (1955–)

Kuutti Lavonen (1960–)

Harri Leppänen (1952–)

Kristian Krokfors (1952–)

Eeva-Liisa Isomaa (1956–)

Eija Isojärvi (1957–)

Antti Tantt (1963–)

Veistäjä

Reijo Hukkanen (1946–)

Matti Nurminen (1947–)

Pekka Kauhanen (1954–)

Matti Peltokangas (1952–)

Veikko Myller (1951–)

Radoslaw Gryta (1955–)
Hannu Sirén (1953–)
Martti Aiha (1952–)
Pekka Pitkänen (1950–)
Tapio Junno (1940–2006)
Kari Cavén (1954–)
Markus Kähre (1969–)
Markus Kopper (1968–)
Riikka Puronen (1968–)
Petri Eskelinen (1975–)

Performance

Jack Helen Brut
Homo \$
Pentti Koskinen
Irma Optimisti
Pekka ja Lea Kantonen (1955– ja 1956–)
Mox Mäkelä
Satu Kiljunen (1955–)
Ilkka–Juhani Takalo–Eskola (1937–)
Antti Laitinen (1975–)

Video

Eija–Liisa Ahtila (1959–)
Maria/Marja Ruotsala (1961–)
Salla Tykkä (1973–)
Pilvi Takala (1981–)
Marjatta Oja (1962–)
Elena Näsänen (1968–)
Tellervo Kalleinen (1975–)
Liisa Lounila (1976–)

Multimedia

Marita Liulia (1957–)

Installaatio, maataide ja käsitetaide

Marja Kanervo (1958–)

Pekka Nevalainen (1951–)

Maaria Wirkkala (1954–)

Lauri Anttila (1938–)

Jyrki Siukonen (1959–)

Jussi Kivi (1959–)

Mox Mäkelä

Pentti Otto Koskinen (1952–)

Jari Aalto–Setälä (1965–)

Mika Aalto–Setälä

Kimmo Sarje (1951–)

Pekka Niskanen (1961–)

Teuri Haarla (1955–)

Lauri Astala (1958–)

Jan–Erik Andersson (1954–)

Tuula Närhinen (1968–)

Anu Tuominen (1961–)

Valokuva

Marjaana Kella (1961–)

Pertti Kekarainen (1965–)

Kari Soinio (1962–)

Heli Rekula (1963–)

Jan Kaila (1957–)

Marko Vuokola (1967–)

Ulla Jokisalo (1955–)

Marjukka Vainio (1953–)

Aino Kannisto (1973–)

Elina Brotherus (1972–)

VUOSISADAN VAIHTEEN 1900 ARKKITEHTUURI

ARKKITEHTEJA

(Rakennusten kohdalla viimeinen tai ainoa vuosiluku tarkoittaa valmistumisvuotta)

Jac. Ahrenberg 1847–1914 (rakennushallitus)

- Kajaanin kirkko 1894 –1896
- Helsingin suomalainen normaalilyseo 1904–07

Yrjö Blomstedt 1872–1946

Jarl Eklund 1876–1962

- Nikolajeffiin liiketalo 1913

Birger Federley 1874–1935 (Tampere)

Max Frelander 1881–1949

Sigurd Frosterus 1876–1956

Herman Gesellius 1874–1916 (Gesellius, Lindgren, Saarinen, ks. Saarinen)

- Wuorion liiketalo 1908–1909

Sebastian Gripenberg 1850–1925 (rakennushallitus)

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talo 1890
- Jyväskylän suomalainen klassillinen lyseo (Werner Polónin kanssa)

Karl Hård af Segerstad 1878–1931

- Uusmaalaisen Osakunnan talo 1901

Bertel Jung 1872–1946 (Helsingin asemakaava–arkkitehti 1908–1916)

- Kihlmanin talo 1897
- Pietarsaaren reaalikoulu 1901–02

Valter Jung 1879–1946

K. S. Kallio 1877–1966

- Tampereen teatteri 1913

Jalmari Kekkonen 1878–1948

Karl Lindahl 1874–1930

- Polyteknikkojen yhdistyksen talo 1903 Thomén kanssa
- Helsingin Työväenyhdistyksen talo 1906–08

Hugo Lindberg 1863–1932 (rakennushallitus)

Armas Lindgren 1874–1929, (Gesellius, Lindgren, Saarinen, ks. Saarinen)

- Uusi Ylioppilastalo 1907–1910 (Wivi Lönnin kanssa)
- Kalevan talo 1913 ja Seurahuone 1914

Selim. A. Lindqvist 1867–1939

- J. F. Lundqvistin liiketalo 1901 (Aleksanterinkatu 13)
- Oy Aeolus 1903
- City-basaari 1904 (Keskuskatu 6, purettu)
- Kasarmitorin kauppahalli 1907
- Helsingin kaasu- ja sähkölaitoksen rak. 1907–13
- Villa Ensi 1911–1912
- Mikkelin vesitorni 1911
- Mikkelin kaupungintalo 1911

Wivi Lönn 1872–1966

- Tampereen paloasema 1905–1908

Gustaf Nyström 1858–1917 (polytekninen opisto, TKK)

- Valtionarkisto 1890
- Säätytalo 1891
- Läroverket för gossar och flickor 1894
- Suomen yhdyspankin talo 1898
- Turun taidemuseo 1900
- Kajaanin rautatieasema 1904

Usko Nyström 1861–1925 (Usko Nyström – Petrelius – Penttilä)

- Viipurin Kansallis-Osake-Pankin talo 1901
- H.W. Schalinin talo 1902 (Tehtaankatu–Kapt.katu)
- Imatran valtionhotelli 1902–03
- Porin keskuskansakoulu 1912

Vilho Penttilä 1868–1918 (Usko Nyström – Petrelius – Penttilä)

- As. Oy Katajan talo 1901–02
- Hollolan kunnantupa 1902
- Kansallis-Osake-Pankin Tampereen konttori 1905–07

Albert Petrelius 1865–1946 (Usko Nyström – Petrelius – Penttilä)

Elie Saari 1873–1950 (Gesellius, Lindgren, Saarinen)

Yhteisiä töitä:

Tallbergin talo 1897

Pariisin paviljonki 1898;1900

Tampereen Säästöpankki
Pohjolan talo 1901
Fabianinkatu 17 "Lääkärien talo" 1901
Olofsborg 1902
Hvitträsk 1901–03
Suur–Merijoki 1903
Suomen kansallismuseo 1902;1905–1916
Päivälehdien talo 1903–
Pohjoismaiden Osakepankin talo 1904

Saarinen yksin:

Helsingin rautatieasema 1904, 1905–1910, 1919
Eduskuntatalosuunnitelma 1908
Lahden kaupungintalo 1912
Joensuun kaupungintalo

Yrjö Sadenius (Sadeniemi) 1869–1951 (rakennushallitus)

Magnus Schjerbeck 1860–1933 (rakennushallitus)

Allan Schulman 1863–1937 (Viipuri)

Lars Sonck 1870–1956

- Oma huvila "Lasses villa" 1895
- Maarianhaminan kylpylaitos 1896
- Turun Mikaelinkirkko 1894–1905
- Tampereen Johanneksen kirkko 1900–1907 (Tuomiokirkko)
- Kallion kirkko 1906–1912
- Helsingin Puhelinyhdistyksen talo 1903–1907
- Pörssitalo 1910–11

Josef Stenbäck 1854–1929

- Kirkkoja

Fritjof Strandell 1865–1925 (Turku)

Gustaf Strengell 1878–1937

J.V. Strömberg 1863–1932

- Kuopion kauppahalli
- Kuopion museo 1905–07

Victor Sucksdorff 1866–1952

Valter Thomé 1874–1918

- Polyteknikkojen yhdistyksen talo 1903 Lindahlin kanssa

Onni Törnqvist (Tarjanne) 1864–1946

- Suomen kansallisteatteri 1902
- Takaharjun parantola 1899–03

Uno Ullberg 1879–1944 (Viipuri)

KIRJALLISUUTTA

Marika Hausen et al., Eliel Saarinen, Projects 1896–1923. Museum of Finnish Architecture, Helsinki 1990. Myös suomeksi.

Pekka Korvenmaa, Innovation versus tradition. The Architect Lars Sonck, Works and Projects 1900–1910. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 96. Helsinki 1991.

Riitta Nikula, Armas Lindgren 1874–1929. Arkkitehti. Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki 1988.

Now the Light comes from the North. Art Nouveau in Finland. Bröhan–Museum, Berlin 2002. Myös saksaksi. MM. Becker, Saarinen, Wäre, Korvenmaa, Hausen.

Sixten Ringbom, Stone, Style and Truth. The vogue for natural stone in Nordic Architecture 1880–1910. SMYA 91. Helsinki 1987.

Ritva Wäre, Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa, *Ars Suomen taide* 4, Otava 1989, s. 112–182.

Ritva Wäre, From Historicist Architecture to Early Modernism. 20th century Architecture, Finland. Museum of Finnish Architecture, Helsinki, Deutsches Architektur–Museum, Frankfurt am Main, 2000, s. 17–37.

Ritva Wäre, Rakennettu suomalaisuus. Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa. SMYA 95. Helsinki 1991.

Ritva Wäre, Arkkitehdit ja Suomen arkkitehtiklubi viime vuosisadan vaihteessa. Arkkitehdin työ. Suomen Arkkitehtiliitto, Helsinki 1992, s. 53–71.

ARKKITEHTUURI n. 1910–1990

ROMANTIIKASTA RATIONALISMIIN JA KLASSISMIIN

Taustalla kaupunkisuunnittelun nousu:

Camillo Sitte

- Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen 1889.

Lars Sonck

- Modern vandalism: Helsingfors stadsplan 1898
- Våra småstäders gestaltning 1901

Töölön asemakaavakilpailut: 1) 1898/1900 ja 2) 1925.

Kulosaaren huvilakaupunkiosakeyhtiö 1907, 1. asemakaava Sonck 1907. Huviloita monet arkkitehdit.

Bertel Jung (1872–1946): Helsingin 1. asemakaava–arkkitehti 1908–1917

Elieel Saarinen (1873–1950, Yhdysvaltoihin 1923):

- Helsingin rautatieasema, kilp. –04, valm. 1919
- Kaisaniemenkatu ja Hakasalmenkatu (Keskuskatu)
- Munkkiniemi–Haaga –suunnitelma 1915
- ES & Bertel Jung: Pro Helsingfors 1918
- Lahden kaupungintalo 1912
- Joensuun kaupungintalo 1914
- Käsityöläispankki, Keskuskatu 1916:23

Lars Sonck (1870–1956):

- Kallion kirkko 1912
- Hypoteekkiyhdistys 1908
- Pörssi 1911, Makasiini 1913–, Keskuskirjapaino 1913
- Helsingin puhelinyhdistyksen rakennuksia 1910–l.
- Suuria asuinkerrostaloja 1920–l.

Selim A. Lindqvist (1867–1939):

- Lindqvistin talo, Aleksanterinkatu 13, 1900
- Suvilahden voimala 1908
- Sähköasemia Helsinkiin 1910–luvulla
- Mikkelin kaupungintalo 1912
- Naisvuoren vesitorni, Mikkelin 1911

Armas Lindgren (1874–1929):

- Vakuutusyhtiö Suomen fas. ja osin int. 1909:
- Kalevan ja Seurahuoneen talo 1914
- Ribbingshofin rivitalot, Kulosaari 1916–17

- Helsingin yliopiston odontologis–serologinen laitos, Fabianink. 24, 1931

AL & Bertel Liljequist:

- Kone & Silta Oy:n työväenasuntokortteli 555, 1917–1929

AL & Wivi Lönn (1872–1966):

- Uusi ylioppilastalo 1907:1908–10
- Estonia-teatteri, Tallinna 1908:1911–13

Wivi Lönn:

- Helsingissä Ebeneser-opisto 1908, NNKY 1928

Sigurd Frosterus (1876–1956):

- Tavaratalo Stockmann, kilp. 1916, valm. 1930
- Bulevardi 3, Museokatu 1
- Paljon asuinkerrostaloja, myöh. yhdessä Bertel Gripenbergin kanssa

Jarl Eklund (1876–1962):

- Nikolajeffin talo (Hankkija) 1913

Martti Välikangas (1893–1973):

- Puu-Käpylä 1920–25
- As. Oy. Hauho 1924, As. Oy. Sture 1926, Vuorikatu 5.

Huomio alueisiin 1920-luvulla : Suomen suurimmat asuntorakentamisen kohteet Etu-Töölö ja Uusi Vallila

Kulttuurin ja hallinnon rakennuksia:

Jarl Eklund, Hilding Ekelund (1893–1984):

- Taidehalli 1928

Jussi Paatela (1886–1962) ja Toivo Paatela (1890–1962):

- Tampereen kaupunginkirjasto 1925

Gunnar Taucher (1886–1941), Hgin kaup.ark.:

- Useita kouluja ja Työväenopisto
- (Myös kunnalliset asuinkerrostalot Mäkelänkadun varteen 20–40-l.)

Eva Kuhlefelt-Ekelund (1892–1984):

- Privata Svenska Flickskolan, Hfors

Elsa Arokallio (1892–1982):

- Helsingin Tyttölkio 1926 (nyk. Tieteiden talo)

Uno Ullberg (1879–1944, Viipurin kaup.arkk.):

- Viipurin maakunta–arkisto 1933, Taidemuseo ja –koulu 1930
- Panttilainakonttori

Bertel Strömmer (1890–1962), Tampereen kaup.arkk.:

- Tuulensuun talo 1929
- Teknillisen Seuran talo ja hot. Tammer 1929

J. S. Sirén (1889–1961):

- Eduskuntatalo 1924–31

Kirkkoarkkitehtuuri

Lindgren:

- Valkealan, Säynätsalon, Kuusankosken ja Noormarkun kirkot 1920–l.

Ekelund:

- Töölön kirkko 1927–30

Elsi Borg (1893–1958):

- Taulumäen kirkko, J–kylä 1928–29

Sonck:

- Agricolan (Tehtaanpuiston) kirkko 1935
- (kilp. 1930 tradiksen ja funkiksen taistelu)

Alvar Aalto (1898–1976):

- Muuramen kirkko 1926:1929

FUNKTIONALISMI

Turun 700–vuotisjuhlanäyttely 1929 (Bryggman ja Aalto)

Alvar Aalto (1898–76):

- Lounais–Suomen Maalaistentalo, Turku 1927–28
- Jyväskylän Työväentalo 1925 ja Suojeluskuntatalo 1929
- Viipurin kirjasto 1927/ 1935
- Paimion parantola 1928–33
- Muuramen kirkko 1929
- Turun Sanomat 1930

Erik Bryggman(1891–1955):

- Asuinkerrostaloja Turussa 1925–51 (Brahenk.9, Atrium, Betel)
- Huviloita Turun saaristossa 1920–50-l.
- Åbo Akademin Kirjatorni 1935
- Vierumäen urheiluopisto 1937
- Paraisten siunauskappeli 1930
- Turun Ylösnousemuskappeli 1938–41

Erkki Huttunen (1901–56):

- Nakkilan kirkko 1935–37
- Rajamäen kirkko 1937–38
- Kotkan kaupungintalo 1931–34
- SOK:n tuotanto- ja myymälärakennuksia 20–30-l, viimeinen Sokos, Hki, 1939–52

Yrjö Lindegren (1900–52) & Toivo Jäntti (1900–75):

- Olympiastadion 1933–38–52
- Helsingin Olympiakylä 1939–40 H. Ekelund & M. Välikangas

Niilo Kokko, Viljo Revell (1910–1964), Paavo Riihimäki:

- Lasipalatsi 1935

P. E. Blomstedt (1900–35)

- Liittopankki 1926–30
- Kannonkosken kirkko 1938
- Kotkan Suomalainen Sp. 1934–35

Martta Martikainen–Ypyä (1904–92)

- Autokomppanian kasarmi, Mechelininkatu, Hki, 1934–35

AA & Aino Marsio–Aalto:

- Villa Mairea 1938–39

Alvar Aalto:

- Terassitalo Kauttua 1937–38
- Sunilan tehdas ja asuntoalue 1936–39, 1951–54

JÄLLEENRAKENTAMISESTA 1990–LUVULLE

Kaavoitus ja asuminen

- Tyypitalot maaseudulla ja esikaupungeissa, lähiöt
- Suomen Arkkitehtiliiton jälleenrakennustoimisto 1942–, johtaja Viljo Revell (1910–64)
- Puutalo Oy perustettiin 1940 (20 yrityksen myyntiorganisaatio)
- 1949– valtion tukema asuntotuotanto, ns. aravjärjestelmä

Otto–Iivari Meurman (1890–1994)

- Asemakaavoituksen prof. 1940–
- kirja Asemakaavaoppi 1947
- Asemakaavoja eri puolille Suomea.

Olli Kivinen (1921–98)

- Asemakaavoituksen prof 1960–
- Asemakaavoja ja rakennuksia eri puolille Suomea

Tapiolan puutarhakaupunki (metsäkaupunki?)

- Asuntosäätiö 1952. 1. as. kaavat Meurman
- Heikki von Hertzen, Koti vaiko kasarmi lapsillemme 1946
- Aulis Blomstedt (1906–79)
- Aarne Ervi (1910–77): Tapiolan keskusta
- Viljo Revell (1910–64)
- Markus Tavio (1911–78)
- Kaija Siren (1920–) ja Heikki Siren (1918–)
- Jorma Järvi (1908–62)
- Pentti Ahola (1958–) Pohjoisen lähiön asemakaava
- Suvikumpu, kilp. 1962, rak. 1967–82, Raili ja Reima Pietilä

Helsingin asuintaloja, esikaupunkeja ja lähiöitä:

- Yrjö Lindegren: Käärmetalo 1951
- Mannerheimintien pohjoispään isot arava–kerrostalot Keskuspuiston laidalla
- Lauttasaari (Ervi, Elsi Aropaltio ym.)
- Kisakylä (Pauli Salomaa 1952), Etelä–Haaga, Ruskeasuo (1949– Ekelund, Harmia & Backmann ym), Maunula (Ekelund, Revell & Petäjä ym), Herttoniemi, Roihuvuori Esko Korhonen), Munkkivuori (As.kaava Olavi Terho, rak:a Ekelund ym), Pihlajamäki (ask. Kivinen, ask. ja rak:a Lauri Silvennoinen 1921–69), Kaivoksela, Lehtisaari (mol. ask. Kivinen).

Espoo:

- Lähderanta (Ahti Korhonen, Erik Kråkström) 1962–65
- Olari (Simo Järvinen, Eero Valjakka) 1969–72
- Kivenlahti (Bror Söderman ym.)

Rovaniemi:

- Korkalovaara (Alvar Aalto)

Jyväskylä:

- Viitaniemi (Alvar Aalto, Jorma Järvi) 1959–64
- Kortepohja, Bengt Lundsten 1964–

Helsingin uudet lähialueet:

- Katajanokan kärki, asemakaavakilpailu 1972, Vilhelm Helander (1941–), Pekka Pakkala (1943–) ja Mikael Sundman (1947). Rak. 1977–86, useita arkkitehteja
- Itäkeskus (julkinen, kaupallinen ja asuntoarkk. erit. Erkki Kairamo, Juhani Pallasmaa)

- Itä- ja Länsi-Pasila, 1970–80-l. (as.k.Reijo Jallinoja, 1941- & Paavo Perkkiö, 1937-)

1980- luvulta alkaen uudet ihanteet Helsingissä, alueet vielä kesken:

- Pikku-Huopalahti (Matti Visanti, Reijo Jallinoja ym)
- Ruoholahti (kaava: Annukka Lindroos ja Juha Kronlöf, kanava Pallasmaa, As. Oy. Laivapoika Pekka Helin)1994
- Tali, Vuosaari, Rastila, Kivikko

Julkinen rakentaminen ja liike-elämä

Aalto:

- Säynätsalon kunnantalo 1952
- Jyväskylän Kasvatusopillinen korkeakoulu (vsta 1966- yliopisto) 1952-
- Seinäjoen keskusta (kirkko 1951-60, Kaupungintalo 1962, Kirjasto 1965
- Valtion virastotalo 1968, Teatteri Elissa Aallon loppuun saattamana 1987)
- Rautatalo 1955
- Kansaneläkelaitos 1952-56
- Kulttuuritalo 1955-58
- Teknillinen Korkeakoulu 1955-64
- Helsingin keskustasuunnitelma 1961-72
- Finlandiatalo 1971/1975
- Lapponia, Rovaniemi 1976

Elsi Borg ym:

- Lastenlinna 1947

Hugo Harmia (1907-1952) & Woldemar Baeckmann (1911-)

- Helsingin Kauppa- ja Korkeakoulu 1950

Revell & Keijo Petäjä (1919-88):

- Teollisuuskeskus (Palace) 1952

Revell:

- Kudeneule, Hanko 1955
- 1960-luvulla Vaasan keskustakortteli ja Helsingin City Center

Aarne Ervi:

- Porthania 1957
- Oulujoen voimalaitokset yhdyskuntineen (Pyhäkoski, Jylhämaa, Pälli, Nuojua)

Aarno Ruusuvuori (1925-92):

- Weilin & Göös 1964-66
- Marimekon tehdas 1967
- Paragon 1973
- Paratek 1980

Raili (1926–) ja Reima Pietilä (1923–93):

- Dipoli 1970–l.
- Tampereen Hervannan aluekeskus 1970–80–l.

Timo Penttilä (1931):

- Helsingin Kaupunginteatteri 1967
- Hanasaaren voimala 1977
- Salmisaaren voimala 1985

Matti K. Mäkinen (1932–):

- Valion meijereitä ja pääkonttori (1978 Pitäjämäki)

Kari Virta (1932–):

- Oulun yliopisto
- Linnainmaa monessa vaiheessa 1967–
- Helsingin yliopiston Kumpulan laitokset 1980–lopulta samoin

Marjatta ja Martti (1928–) Jaatinen:

- Oulun kaupunginteatteri 1972

Reijo Niskasaari (1945–88) & al.:

- Oulunsalon kunnantalo 1983

Heikki Taskinen (1940–92):

- Linnanmaan normaalikoulun ala-aste 1981
- Oulun normaalikoulun yläaste ja lukio 1984
- Oulunsalon koulu 1985

Kristian Gullichsen (1932–):

- Poleeni, Pieksämäki 1989

Erkki Kairamo (1936–94):

- Paperitehdas, Varkaus 1977
- Helsingin Itäkeskuksen kauppakeskus 1984
- Maamerkki 1987

Juhani Pallasmaa (1936–):

- Rovaniemen taidemuseo 1986
- Kuopion Hovioikeus
- Aleksin piha 1991

Arto Sipinen (1936–):

- Imatran kaupungintalo ja kulttuurikeskus
- Tapiolan kulttuurikeskus 1989

Mikko Heikkinen (1949–) & Markku Komonen (1945–):

- Tiedekeskus Heureka 1988
- Rovaniemen lentoasema 1992

Pekka Helin (1945–) & Tuomo Siitonen (1946–):

- UKK–instituutti 1984
- Jyväskylän lentoasema 1988
- 1990–luvulla Nokian pääkonttori ym. Ruoholahden IT–kaupungin pääarkkitehdit
- Eduskunnan lisärakennus

Matti Nurmela (1946–) & Kari Raimoranta (1945–) & Jyrki Tasa (1944–):

- Kauppakeskus BePOP, Pori 1989
- Turun yliopiston uusia rakennuksia.

Steven Holl:

- Kiasma, kilp 1993, valm. 1998

Arkkitehtitoimisto SARC Oy, Jan Söderlund, Antti–Matti Siikala ym.:

- Sanomatalo 1999, Expo 2000 Hannover

Kirkkoarkkitehtuuri

Aalto:

- Vuoksenniskan kirkko 1956–58

Ruusuvuori:

- Hyvinkään kirkko 1961
- Huutoniemen kirkko, Vaasa 1964
- Tapiolan kirkko

Timo Suomalainen (1928–) ja Tuomo Suomalainen (1931–88):

- Temppeliaukion kirkko 1969
- Espoonlahden kirkko 1970–l.

Pietilät:

- Kalevan kirkko 1966

Kristian Gullichsen (1932–):

- Malmin kirkko
- Kauniaisten kirkko

Käpy (1947–) ja Simo Paavilainen (1944–):

- Olarin kirkko 1970–l.
- Kontulan Mikaelin kirkko 1980–l.

Juha Leiviskä (1937–):

- Puolivälikangas, Oulu 1975
- Myyrmäki 1984
- Männistö, Kuopio 1993

Kehityksen suuntia

- 1980-luvulta lähtien huom. lukuisat kulttuurikeskukset, monitoimitilat, päiväkodit ja ostoskeskukset eri puolella maata. Merkittävää taloudellisen tilanteen voimakas vaihtelu, muotien tempoilu, ekologiset kokeilut.
- 1990-luvulta vähitellen korjausrakentaminen nousee uudeksi rakennusalan painopistealueeksi, rakennussuojelu integroituu osaksi ympäristön suunnittelua. Helsingin yliopiston päärakennuksen ja kirjaston suuret korjaukset Ola Lahon johdolla.
- 1990-luvun jälkipuolella alkaa uusi konttorirakentamisen vyöry, lasi ja teräs, esim. Helsingin Ruoholahti, Espoon Keilalahti.

KIRJALLISUUTTA:

Finland. Twentieth-Century Architecture. Ed:s Marja-Riitta Norri, Elina Standertskjöld, Wilfried Wang. Museum of Finnish Architecture. Deutsches Architekturmuseum 2000.

ars Suomen taide 5, s. 86–157.

ars Suomen taide 6, s. 8–75.

Tiivistetysti Riitta Nikula: Rakennettu maisema, s. 95–155.

Lisätietoja helpoimmin:

Arkkitehti –lehti 1903–

Perusteellisen esityksen sodanjälkeisestä arkkitehtuurista antavat Suomi Rakentaa näyttelyiden julkaisut 1–9.

Suomen rakennustaiteen museon arkisto. Piirustuskokoelma. Helsinki 1989

(Arkkitehtien pienoiselämäkerrat Elina Standertskjöld, Erkki Vanhakoski)

Huom. erityisesti rakennustaiteen museon lukuisat arkkitehtimonografiat viime vuosikymmeniltä.

Uusimman arkkitehtuurin kokoavista kirjoista suositellaan:

Arkkitehtuurin nykyhetki – 7 näkökulmaa. Toim. Marja-Riitta Norri, Maija Kärkkäinen. Suomen rakennustaiteen museo 1992.

VERKOSSA:

Suomen rakennustaiteen museo: www.mfa.fi

Helsingin Kaupunginmuseo: www.hel.fi

www.alvaraalto.fi

www.safa.fi

SUOMEN 1900–LUVUN TAIDETEOLLISUUS

Käsitteitä: koristetaide, hyötytaide, käyttötaide, sovelletut taiteet, taideteollisuus, teollisuustaide, muotoilu, taidekäsityö, design

Tuotanto ja esineet:

- kulutusyhteiskunnan synty, teollistuminen, tuotannon kasvu, tekninen kehitys, uudet materiaalit

Kulutus ja kuluttaja:

- kansanvalistus, hyvä ja huono maku, massat, luksus ja ylellisyys, sukupuoli, yksityinen ja julkinen, kulutuskritiikki, ekologia ja etiikka

Suunnittelijat:

- aluksi arkkitehteja ja taiteilijoita
- instituutiot: koulutus ja professioiden kehittyminen, koristetaiteilijoista ja taiteellisista sommittelijoista eriytyneiksi ammateiksi
- järjestöt, näyttelyt, kilpailut

”Taideteollisuuspuhe”

- kirjoitukset, mainonta ja markkinointi (HUOM! Myös esimerkiksi luento uusintaa kertomusta, arvottaa ja valikoi tapahtumia, suunnittelijoita ja käsityksiä taideteollisuuden historiasta)
- taideteollisuuden poliittisuus, seuraa ja ajaa aikansa ideologioita, Suomen historiassa kansallisen identiteetin vahvistaja ja ”suomalaisuuden” ilmentäjä, käsite Finnish Design, vrt. myös kuvataiteen ja arkkitehtuurin osuuksiin.

SUOMI 1870–1900

1868 ammattikuntalaitoksen lakkauttaminen ja elinkeinovapauden säätäminen

Monien yritysten perustaminen (ks. tekstin loppu)– tehtaiden perustajat, ammattitaito ja tekniikka ulkomailta

Instituutiot:

Veistokoulun perustamiskirja 1870, toiminnan aloitus 1871, (1886 Taideteollisuuden keskuskouluksi)

Suomen Taideteollisuusyhdistys 1875 (C.G. Estlander)

Suomen Käsityön Ystävät 1879 (Fanny Churberg 1845–1892, Jac. Ahrenberg 1847–1914)

Fredrika Wetterhoffin kotiteollisuusopisto 1885

Ateneum 1887 (Theodor Höjjer)

Kaivopuiston teollisuus ja taide –näyttely 1876

C.G. Estlanderin pamflettikirjaset "Den finska konstens och industrins utveckling hittills och hädanefter" 1871 ja "Vid konstflitens härdar" 1875

1900-luvun alusta Suomen itsenäistymiseen 1917

1902–1912 Armas Lindgren (1874–1929) Taideteollisen keskuskoulun ensimmäiseksi taiteelliseksi johtajaksi (1912–1943 toimessa Rafael Blomstedt)

1900 Pariisiin maailman näyttelyn Suomen paviljonki (Gesellius, Lindgren, Saarinen)

Kokonaistaideteoksen idea: Hvitträsk 1902 ja Suur-Merijoki 1901–1903

Iris-tehdas 1897–1902, Akseli Gallen-Kallela (1865–1931), Louis Sparre (1863–1964) ja Eva Mannerheim-Sparre (1870–1958), A.W. Finch (1854–1930)

Keravan puusepäntehdas 1908–1984

Lehdet: Ateneum 1898–1901, Kotitaide 1902–18, Käsityö 1907–1931

Suomen koristetaiteilijoiden liiton Ornamon perustaminen 1911

Itsenäistymisen jälkeinen aika 1917–1929

- Eduskuntatalo (1924–1931) J.S. Sirén (1889–1961) kansakunnan julkinen eheyttäjä ja käsityönä toteutettu kokonaistaideteos:

Arttu Brummer (1891–1951)

Werner West (1890–1959) (kahvilan funktionalistiset metallikalusteet)

Gunnar Finne (1886–1952)

Bruno Tuukkanen (1891–1979)

Elsa Arokallio (1892–1982)

Rafael Blomstedt (1885–1950)

Birger Hahl (1901–1975)

Elna Kiljander (1889–1970)

Maija Kansanen (1889–1957)

Eva Brummer (Martio 1901–)

Eva Anttila (1894–1993)

"Koti on yhteiskunnan sydän":

- 1919 "Vackrare vardagsvara" –kirjoitus Gregor Paulsson
- Gustaf Strengell (1875–1937) Koti taideluomana 1923, Miten sisustan kotini kotimaisin esinein 1931
- Salme Setälä (1894–1980) Miten sisustan asuntoni 1929, Keittiön sisustus 1931

Stockmannin piirustuskonttori (1919–1983) mm. Stockmannin tavaratalon (1930 Sigurd Frosterus) sisustus:

Harry Röneholm (1892–1951)

Werner West (1890–1959)

Einari Kyöstillä (1892–1981)

Margaret T. Nordman (1898–1981)

1930-luku

Funktionalismi

- Bauhaus 1919
- 1929 Turun messut, Tukholman näyttely 1930
- Artek 1935
- Alvar Aalto (1898–1976)
- Aino Marsio–Aalto (1894–1949)
- Maire Gullichsen (1907–1990)
- Nils–Gustav Hahl (1904–1941)
- Paavo Tynell (1890–1973) ja Oy Taito Ab (1919–1953)
- Arabian taideosaston perustaminen 1932
- Kurt Ekholm (1907–1975)
- Birger Kaipiainen (1915–1988)
- Rut Bryk (1916–1999)
- Toini Muona (1904–1987)
- Kyllikki Salmenhaara (1915–1981)
- Michael Schilkin (1900–1962)
- Aune Siimes (1909–1964)
- Ornamon vuosikirjat 1927–1928, 1930–1933
- Domus 1930–1933
- materiaalipula, korvikemateriaalit

Sotien jälkeinen aika 1945–1965

1940-luvun jälleenrakentaminen

- materiaalipula, korvikemateriaalit
- "romantiikka" Pallastunturin matkailumaja (mm. Lasse Ollinkari 1921–1993)

Koti:

- "Kauneutta arkeen" -näyttely Taidehallissa

- 1949 Arava, asuntojen ahtaus, vrt. jo 1920-luvulla pois vanhoillisista huonekalustoista
- Kaj Franck (1911–89): astioiden vallankumous

Esimerkkejä julkisesta rakentamisesta:

- Domus Akademica 1947 (Pauli Salomaa) Ilmari Tapiovaara (1914–1999), Annikki Tapiovaara (Häyrinen, 1910–1972)
- Helsingin kauppakorkeakoulu 1950 (Hugo Harmia, Waldemar Baeckman): Ilmari Tapiovaara, Olli Borg, Maija Heikinheimo (1908–1963), Paavo Tynell
- Svenska Handelshögskolan 1953 (Kurt Simberg): Olof Ottelin (1917–1971), Lisa Johansson-Pape (1907–1989) Yki Nummi (1925–1984), Dora Jung (1906–1980)

1950-luvun myyttinen kultakausi

- H. O. Gummerus (1909–1996) Taideteollisuusyhdistyksen toimitusjohtajaksi 1952–75
- Taideteollisuuden mitalit Milanossa
- Tapio Wirkkala (1915–1985)
- Timo Sarpaneva (1926–2006)
- Olympialaiset 1952: Teollisuuskeskus Palace (Viljo Revell, Keijo Petäjä)
- Olli Borg (1921–1979)
- Antti Nurmesniemi (1927–2003)
- Olavi Hänninen (1920–1992)
- Hyvon Kudeneule 1955 (Viljo Revell): Antti Nurmesniemi
- Olli Mannermaa (1921–1998) Tehora-konttorikalusteet Tehokaluste (nyk. Martela)
- Porthania 1957 (Aarne Ervi): Lasse Ollinkari (1921–1993), Seppo Paatero (1924), Esko Pajamies (1931–1990)
- Printex, Marimekko (1951)
- Armi Ratia (1912–1979)
- Vuokko Eskolin-Nurmesniemi (1930–)
- Maija Isola (1927–2001)

1965–1980

- Sosiaalisuus ja demokraattisuus suunnittelussa, tuottamisessa ja kuluttamisessa
- Annika Rimala (Piha, Reunanen) 1936) tasaraita-trikoot (1968)
- muovituotteiden arki ja juhla, Eero Aarnio (1932) Pallo ja Polaris
- Taideteollinen korkeakoulu 1973
- teollinen muotoilu ja ympäristösuunnittelu: sairaalat, koneet, kulkuvälineet
- muotoilijoiden vastuu: Viktor Papanek: "Turhaa vai tarpeellista" 1970, suom. 1973
- suunnittelijoiden huomio lapsiin, vanhuksiin, vammaisiin, kehitysmäihin
- energiakriisi ja ekologiset kysymykset
- Metro 1982: mm. Nurmesniemi (1927–2002), Börje Rajalin (1933), Yrjö Kukkapuro (1933), Simo Heikkilä (1943)
- (Finnjet 1977: mm. Y.Wegelius, P.Perjo, A.Kukkasniemi, A.Nurmesniemi, B.Rajalin, V.Laakso, C.Sörensen)

1980–1990

- Taideteollisuusmuseon uudelleen avaaminen 1979
- Suomi muotoilee näyttelyt 1979
- Muoto ja Form Function 1980

- Muotoilun edistämiskeskus Design Forum 1987
- Mäntyniemi 1993 (Reima ja Raili Pietilä): Antti Paatero Oy

Yrityksiä:

- Oy Fiskars Ab 1649 – 1830
- Arabia 1874 (Rörstrandin tytäryhtiö vuoteen 1916, aluksi mallit Ruotsista)
- A.Ahlström Oy (1851) yhdisti vuonna 1915: Karhulan lasitehtaan (1888) ja Riihimäen lasin (1910)
- Iittala 1881
- Finlayson 1820
- Tampereen puuvillatehdas (Tampella) 1856
- Boman 1870
- Wärtsilä 1834
- Hackman 1870
- Merivaara 1901 (Helsingin uusi rautasänkytehdas)
- Taidetakomo Orno 1921 (nyk. Thorn Orno)
- Asko 1918

Joitakin suunnittelijoita ja vaikuttajia edellä esiin tulleiden lisäksi:

- Thure Öberg (1871–1935), (Arabian suunnittelija 1896–1935)
- Väinö Blomstedt (1871–1947), (taidemaalari, opettaja, SKY)
- Eric O. Ehrström (1881–1934), (metallitaiteilija, Taidekäsityö–kirja 1924)
- Salomo Wuorio (1857–1938), (koristetaiteilija)
- Impi Sotavalta (1885–1943), (tekstiilitaiteilija)
- Viola Gråsten (1910–1994), (tekstiilitaiteilija)
- Uhra–Beata Simberg–Ehrström, (1914–1979) (tekstiilitaiteilija)
- Laila Karttunen (1895–1981), (tekstiilitaiteilija)
- Toini Nyström (1887–1967), (tekstiilitaiteilija)
- Antti Salmenlinna (1897–1968), (teollinen suunnittelija)
- Henry Ericsson (1898–1933), (erityisesti lasi)
- Göran Hongell (1902–1972), (lasitaiteilija)
- Gunnel Gustafsson–Nyman (1909–1948), (erityisesti lasi)
- Yrjö Rosola (1904–1989), (lasitaiteilija, kuvanveistäjä)
- Runar Engblom (”Skåpe” 1908–1965), (sisustusarkkitehti, opettaja)
- Maija Taimi (1915–1989), (sisustusarkkitehti)
- Carin Bryggman (1920–1993), (sisustusarkkitehti)
- Eva Taimi (1913–1991), (tekstiilitaiteilija, Vaasan puuvillatehdas)
- Helena Tynell (Turpeinen 1918–), (lasitaiteilija)
- Kaarina Aho (1925–1990) (keraamikko, Arabia)
- Bertel Gardberg (1916–2007) (hopeaseppä)
- Olof Bäckström (1922–) (teollinen muotoilija, Fiskars)
- Kirsti Ilvessalo (1920–) (tekstiilitaiteilija)
- Nanny Still (1926–2009) (erityisesti lasi)
- Kirsti Rantanen (1930–) (tekstiilitaiteilija)
- Pirkko Stenros (1928–) (sisustusarkkitehti, Muurame)
- Oiva Toikka (1931–) (erityisesti lasi)

Kirjallisuutta:

ARS Suomen taide 4–6, Leena Maunulan artikkelit:

Maunula, Leena: Taideteollisuuden järjestäytymisen aika 1870–1910. *Ars Suomen taide*, Osa 4. Weilin + Göös, Espoo 1989, 182–199. Maunula, Leena: Taideteollisuuden funktionalismin synty 1910–1940. *Ars Suomen taide*, osa 5. Weilin + Göös, Espoo 1990, 158–173. Maunula, Leena: Taideteollisuuden rakentamisen aika 1940–1990. *Ars Suomen taide*, osa 6. Weilin + Göös, Espoo 1990, 148–171.

Aaltonen, Susanna 2010. Sisustaminen on kuin käsialaa. Carin Bryggman ja Lasse Ollinkari sisustusarkkitehdin ammatissa 1940- ja 1950-luvulla. Helsinki: Taidehistorian seura.

Aav, Marianne (toim.) 1991. Arttu Brummer: taideteollisuuden tulisielu. Taideteollinen korkeakoulu yhdessä Taideteollisuusmuseon kanssa. VAPKkustannus. Helsinki.

Aav, Marianne & Stritzler–Levine, Nina 1998. Finnish modern design: utopian ideals and everyday realities, 1930–1997. Bard Graduate Center for Studies in the Decorative Arts. New York.

Aav, Marianne & Eeva Viljanen (toim.) 2000. Tapio Wirkkala: ajattelevat kädet. Taideteollisuusmuseo. Helsinki.

Aav Marianne (ed.) 2003. Marimekko: fabrics fashion architecture. Yale University Press. New York.

Ateneum maskerad. Taideteollisuuden muotoja ja murroksia. Taideteollinen korkeakoulu 130 vuotta 1999. Yrjö Sotamaa & Pia Strandman (toim.). Taideteollinen korkeakoulu. Helsinki.

Hakala–Zilliacus, Liisa–Maria 2002. Suomen eduskuntatalo: kokonaistaideteos, itsenäisyysmonumentti ja kansallisen sovinnon representaatio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Sarja: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 875. Helsinki.

Kalha, Harri 1997. Muotopuolen merenneidon pauloissa: Suomen taideteollisuuden kultakausi: mielikuvat, markkinointi, diskurssit. Suomen historiallinen seura. Helsinki.

Koivisto, Kaisa 2001. Kolme tarinaa lasista: suomalainen lasimuotoilu 1946–1957. Suomen lasimuseo. Sarja: Lasitutkimuksia 13. Riihimäki.

Korvenmaa, Pekka 1997. Ilmari Tapiovaara. Santa & Cole. Barcelona.

Korvenmaa, Pekka 2009. Taide & teollisuus: johdatus suomalaisen muotoilun historiaan. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Kruskopf, Erik 1989. Suomen taideteollisuus: suomalaisen muotoilun vaiheita. Werner Söderström. Porvoo.

Sarantola–Weiss, Minna 1999. Yhteiset olohuoneet: näkökulmia suomalaiseen sisustusarkkitehtuuriin 1949–1999. Otava. Helsinki.

Suomalainen muotoilu 1-2. Päätoim. Susann.Wihma. Helsinki: WSOY.

Svinhufvud, Leena 2009. *Moderneja ryijyjä, metritavaraa ja käsitöitä. Tekstiilitaide ja nykyaikaistuva taideteollisuus Suomessa maailmansotien välisenä aikana*. Helsinki: Designmuseo.